

ЗМІСТ

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ СКОРОЧЕНЬ.....	3
ВСТУП.....	4
1. ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ АНАЛІЗУ ФЕНОМЕНУ ТЕРОРИЗМУ У КОНТЕКСТІ ЗАГРОЗ НАЦІОНАЛЬНОЇ ТА МІЖНАРОДНОЇ БЕЗПЕКИ.....	11
1.1. Основні підходи до визначення поняття «тероризм».....	11
1.2. Національна безпека: сутність та зміст.....	21
1.3. Міжнародна безпека: сутність та зміст.....	30
Висновки за розділом 1.....	38
2. ТЕРОРИЗМ ЯК СКЛАДНЕ СОЦІАЛЬНО-ПОЛІТИЧНЕ ЯВИЩЕ.....	39
2.1. Види тероризму.....	39
2.2. Причини і джерела ескалації тероризму.....	49
2.3. Шляхи протидії тероризму.....	60
Висновки за розділом 2.....	71
3. РОЛЬ І МІСЦЕ НАЦІОНАЛЬНОЇ ГВАРДІЇ УКРАЇНИ В ЗАБЕЗПЕЧЕННІ ЗАХОДІВ ПРОТИДІЇ ТЕРОРИЗМУ.....	73
3.1. Нормативно-правова база протидії тероризму в Україні.....	73
3.2. Діяльність підрозділів НГУ у заходах пов'язаних із припиненням тероризму.....	82
3.3. Проблеми та перспективи розвитку координації та співпраці між суб'єктами протидії тероризму в Україні.....	87
Висновки за розділом 3.....	98
ВИСНОВКИ.....	100
СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ	103

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ ПОЗНАЧЕНЬ

АТО	– антитерористична операція
ГУ НГУ	– Головне управління Національної гвардії України
ЄС	– Європейський Союз
ЗМІ	– засоби масової інформації
ЗСУ	– Збройні сили України
ЗУ	– Закон України
ІД	– Ісламська держава
ІДІЛ	– Ісламська держава Іраку й Ліванту
ІЕР	– Інституту економіки та миру
ІРА	– Ірландська республіканська армія
ІВФ	– інші військові формування
ККУ	– Кримінальний кодекс України
МВС	– Міністерство внутрішніх справ
НГУ	– Національна гвардія України
ООН	– Організація об'єднаних націй
ОБСЄ	– Організація з безпеки і співробітництва в Європі
Про	– правоохоронні органи
СБУ	– Служба безпеки України
США	– Сполучені Штати Америки
ФБР	– Федеральне бюро розслідувань
ОБСЄ	– Організація з безпеки і співробітництва в Європі

ВСТУП

Обґрунтування актуальності теми дослідження. В сучасному світі проблема тероризму є однією із найбільш актуальних. Вона стала головним об'єктом збільшеної уваги для науковців, представників політичних еліт, світових лідерів та в цілому для суспільства.

Міжнародний тероризм, розпочинаючи із другої половині ХХ століття, набув дійсної загрози для усього світу. Масштаби даного негативного явища стали настільки серйозними, що мова вже йде не лише про небезпеку для однієї держави, а і для всього світового співтовариства в загальному. Значне занепокоєння міжнародної спільноти через зростання терористичної активності можна пояснити значною кількістю жертв. Так, за результатами аналітичного дослідження Інституту економіки та миру (IEP) було надано звіт Global Terrorism Index 2023. У ньому визначено, що протягом всього 2022 року від атак терористів у світі загинуло близько 6,7 тис. осіб [118]. Таким чином, тероризм можна вважати істотною проблемою всього сучасного світу. Він становить досить значну небезпеку для існування держави, соціуму та кожного окремо взятого громадянина.

В наш час, у світі є окремі регіони, де тероризм є чинником, який визначає життя суспільства, впливає на загальний характер міжнаціональних відносин, здійснює контроль за відносинами між державами. Основним проявом тероризму є ісламський екстремізм, сучасні війни, конфлікти етнічні, політичні та на такі, що виникають на релігійному підґрунті.

Нічим необґрунтована збройна агресія РФ проти України, напад бойовиків на Ізраїль, захоплення терористичною організацією Талібан влади в Афганістані, трагічні події від 11 вересня 2001 року значною мірою змінили світ та загальний порядок взаємовідносин між державами.

Міжнародний тероризм наглядно показав наскільки глобальна безпекова система виявилася вразливою перед ударом терористичних міжнародних

організацій, а особливо держав спонсорів-тероризму. В таких умовах гостроти та актуальності набирає питання відносно потреби швидкого запровадження більш конкретних та ефективних дій щодо боротьби із проявами тероризму у будь-яких його формах вияву. Також в даному аспекті варто зауважити, що жертвою тероризму може стати як певна окремо взята людина-громадянин, так і незалежна держава, що можна спостерігати на прикладі вторгнення держави-терористки росії до суверенної України.

В наш час, для терористичної діяльності характерним є досить широкий її розмах, відсутність явно окреслених границь, існування зв'язку із міжнародними терористичними суб'єктами, а також їх центрами. У будь-якій державі тероризм завдає значної шкоди існуючому конституційному ладу, безпосередньо підриває стабільність курсу політичного, стійкість в цілому політичної системи, створює певні перешкоди безпосередньо на шляху реалізації свобод та прав людини і громадянина. Саме тому, здійснення пошуку нових можливостей для безпосередньої протидії актам з боку терористів вимагає визначення та реалізації досить багатопланових та складних завдань.

В існуючих умовах надання насправді гідної відсічі існуючій збройній агресії рф, повернення вже окупованих територій держави основну роль відіграють сили оборони та безпеки держави, склад котрих визначений діючим законодавством, а зокрема ЗУ «Про національну безпеку України» [83].

Власне, до сил оборони відносять: ЗСУ, а також другі, утворені у відповідності до законів України, військові формування, розвідувальні та правоохоронні органи, органи спеціального призначення із правоохоронними функціями, на котрі безпосередньо Конституцією України, а також законами України покладено функції щодо забезпечення в цілому оборони держави.

З поміж даних суб'єктів окреме місце відводиться військовим формуванням, які наділені правоохоронними функціями, до котрих відноситься Національна гвардія України (НГУ). Варто відмітити, що підрозділи НГУ із самих перших днів військової агресії рф (лютий 2022 року)

разом із підрозділами ЗСУ, а також іншими військовими формуваннями безпосередньо стали на захист України.

Якщо із самого початку повномасштабного вторгнення терористів рф в Україну від НГУ для реалізації завдань із оборони було безпосередньо залучено переважну більшість її засобів та сил, а саме підрозділи спеціального призначення, підрозділи оперативного призначення, підрозділи із охорони громадського порядку, створенні, у переважній мірі із мобілізованих, підрозділи стрілецькі в складі бригад, то розпочинаючи із 2023 року і до нашого часу підходи та концепція МВС України, ГУ НГУ, відносно залучення існуючих засобів та сил для ведення бойових дій, певною мірою змінилися. Безпосередньо дані зміни полягали у значному посиленні спроможностей підрозділів оперативного призначення НГУ, формування на їхній основі відповідних бригад, головне завданням яких полягає у прямій участі в заходах пов'язаних із припиненням тероризму, разом із підрозділами ЗСУ, а також іншими складовими частинами сил оборони.

Можна також припустити, що загальна зміна концепції відносно більш активнішого використання цих підрозділів НГУ у зоні бойових дій, як і раніше (2014–2016 рр. – активна фаза проведення АТО на Сході країни), була безпосередньо пов'язана, переважно, із наступними основними чинниками: із неефективністю відповідної практики залучення до складових сил АТО змішаних підрозділів НГУ, що мали зовсім різні рівні бойової підготовки, а також реалізовували у мирний час власні різноманітні функції [61, с. 66]; із тим, що змішані підрозділи НГУ залучалися до виконання завдань бойових зі змішаними підрозділами НПУ та ДПСУ, що також мали зовсім різний рівень підготовки, що не могло у підсумку не відобразитися на результатах.

Тому, у зв'язку із цим потребує уточнення та обґрунтування місця та ролі в сучасних умовах воєнного стану підрозділів НГУ у заходах пов'язаних із припиненням терористичної діяльності рф. Дане питання є досить актуальним, оскільки, дані підрозділи трансформуються та максимізують власні спроможності в загальній структурі сил оборони.

Явище «тероризму» в різних його проявах досліджувалося у роботах таких зарубіжних вчених як А. Гарфінкла, А. Конте, Б. Дженкіса, В. Подгореца, Г. Ангейера, Д. Белла, Д. Пайпса, Дж. Спеніера, Дж. Торопа, І. Валлерстайна, К. Хіршмана, М. Гласіуса, М. Келдора, П. Девіса, Р. Бейснера, Р. Кагана, Р. Родмена, Р. Хантера, С. Гука, С. Купчана, С. Хантінгтона, С. Хоффмана та інших.

В Україні з поміж досліджень проблеми «тероризму» варто відзначити праці В. Антипенка, В. Глушкова, Т. Бояр-Созановича, В. Ємельянова та В. Тихого.

Вивчення діяльності НГУ в заходах, пов'язаних із припиненням тероризму на сучасному етапі, присвятили свої праці такі дослідники, як А. Лунькова, А. Спаський, Д. Корнієнко, І. Кириченко, М. Балан, О. Бандурка, О. Кобзар, О. Комісарова, О. Кривенко, О. Шмакова, С. Бєлай, С. Полторак, С. Яровий, Ю. Аллерова та інші.

Незважаючи на велику кількість досліджень присвячених тероризму, як глобальній загрози міжнародній і національній безпеці, в наш час, існує низка не вирішених в даному напрямку проблемних питань.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дослідження проводилось в рамках наукової роботи відповідно до плану товариства студентів, курсантів, слухачів, ад'юнктів, докторантів і молодих вчених Національної академії Національної гвардії України.

Мета і завдання дослідження. Метою дослідження є проведення теоретичного аналізу такого явища, як тероризм та форм сучасної терористичної діяльності, визначення і розуміння актуальності загроз, викликів та проблем в сучасному суспільстві.

В контексті глобальних змін у політичній, економічній та інформаційній сферах, актуальність розгляду цієї проблеми стає надзвичайно важливою для розуміння та подолання сучасних та потенційних небезпек.

У відповідності до мети дослідження були визначені наступні завдання дослідження:

1. Провести комплексне дослідження теоретико-методологічних засад феномену тероризм в контексті загроз національної та міжнародної безпеки.
2. Дослідити тероризм як складне соціально-політичне явище.
3. Визначити роль і місце національної гвардії України в системі забезпечення заходів протидії тероризму.

В сучасних умовах слід розглянути зміни, як в національному так і в міжнародному законодавстві у сфері боротьби з тероризмом.

Об'єкт дослідження – тероризм, як складне соціально-політичне та небезпечне явище.

Предмет дослідження – характерологічні аспекти сучасного національного та міжнародного тероризму; проблеми профілактики та боротьби з тероризмом, у контексті забезпечення національної безпеки; роль і місце НГУ в системі заходів протидій тероризму.

Методи дослідження. Для досягнення поставленої мети і виконання наукового завдання під час дослідження було використано наступні методи дослідження:

- аналіз – для дослідження основні підходів до визначення понять «тероризм», «національна безпека» та міжнародна безпека»;
- діалектичний – для дослідження тероризму як складного соціально-політичного явища;
- узагальнення – для визначення ролі і місця національної гвардії України в системі забезпечення заходів протидії тероризму;
- інституційний – для визначення нормативно-правової бази протидії тероризму в Україні;
- системний – для дослідження діяльності підрозділів НГУ у заходах пов'язаних із припиненням тероризму;
- компаративний – для визначення перспектив розвитку координації та співпраці між суб'єктами протидії тероризму в Україні.

Методи аналізу складають загальнонаукові методи пізнання соціально-політичних явищ й, системного підходу, інституційного, історичного

та політологічного аналізу, діагностики та прогнозування соціальних процесів. Загальнотеоретичною основою роботи прослужать також соціально-філософські положення про природу насильства, політики та влади у суспільстві.

Наукова новизна дослідження полягає в новій інтерпретації таких понять як «тероризм», національна безпека та міжнародна безпека.

Практичне значення дослідження полягає в можливості використання результатів дослідження в діяльності підрозділів НГУ з метою протидії проявам тероризму.

Структура роботи. Наукова робота складається зі вступу, трьох розділів, висновків та списку використаної літератури. Загальний обсяг роботи становить 115 сторінок і містить список використаної літератури у кількості 123 найменувань.

Апробація результатів дослідження.

Тези доповіді:

1. Пушкарьов А.С. Актуальні питання боротьби з тероризмом в Україні в умовах воєнного стану. Актуальні проблеми правоохоронної діяльності в умовах воєнного стану: матеріали II Всеукраїнської науково-практичної конференції (м. Хмельницький, 14 березня 2024 року, Національна академія Державної прикордонної служби України імені Богдана Хмельницького та Науково-дослідний інститут вивчення проблем злочинності імені академіка В.В. Сташиса НАПрН України). – Хмельницький: Видавництво НАДПСУ, 2024. С. 403-406.

2. Пушкарьов А.С. Застосування способів психологічної релаксації для надання першочергової психологічної допомоги в умовах бойових дій. Сучасні наукові тенденції в роботах молодих вчених: матеріали II науково-практичної конференції (м. Київ, 27 квітня 2024 року, Київський інститут Національної гвардії України). – Київ: КІНГУ, 2024. С. 142-145

3. Пушкарьов А.С. Поняття тероризму як глобальної загрози суспільству Сучасні наукові тенденції в роботах молодих вчених: матеріали II науково-

практичної конференції (м. Київ, 27 квітня 2024 року, Київський інститут Національної гвардії України). – Київ: КІНГУ, 2024. С. 146-150

4. Пушкарьов А.С. Порядок формування та медичне оснащення аптечки індивідуальної: досвід війни з росією. Актуальні проблеми теорії та практики службово-бойової діяльності складових сектору безпеки та оборони в сучасних умовах: матеріали II науково-практичної конференції (м. Київ, 24 травня 2024 року, Київський інститут Національної гвардії України). – Київ: КІНГУ, 2024. С. 253-256

Наукові статті:

1. Бенюковський С. Ю., Пушкарьов А. С. Проблеми та перспективи розвитку співпраці між суб'єктами протидії тероризму в Україні. Південноукраїнський правничий часопис. 2025. №1 (м. Одеса, Одеський державний університет внутрішніх справ). – Одеса: ОДУВС, 2025.

1 ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ АНАЛІЗУ ФЕНОМЕНУ ТЕРОРИЗМ У КОНТЕКСТІ ЗАГРОЗ НАЦІОНАЛЬНОЇ ТА МІЖНАРОДНОЇ БЕЗПЕКИ

1.1 Основні підходи до визначення поняття «тероризм»

Тероризм як досить небезпечне явище в соціально-економічному, політичному житті, міжнаціональних відносинах світового співтовариства став основним предметом досить пильної уваги політологів, істориків, психологів, юристів та інших вчених. Проте, не дивлячись на значний інтерес зі сторони суспільства, чіткої концепції тероризму, котра б із позиції науки розкривала суттєві характеристики даної небезпеки та тим самим вказала на відповідні шляхи її запобігання, а також створення можливостей протидії, в наш час, не розроблено. Відсутність дієвих механізмів для боротьби із тероризмом визначається, в даний час, як одна із основних загроз національній безпеці країни.

Не дивлячись на значну кількість наукових робіт політологів, юристів, психологів та соціологів, публікацій різних журналістів із питань присвячених тероризму, дана проблема, на превеликий жаль, є доволі далекою від власного фактичного розв'язання.

В наш час, не існує одного єдиного підходу стосовно визначення сутності дефініції «тероризму», однак, це є насущною потребою практики і теорії протидії даному негативному явищу. В сучасних тлумачних і наукових джерелах за різними оцінками науковців налічується більш ніж 100 визначень дефініції «тероризм», проте, жодне із них не набуло статусу класичного та загальновизнаного. Перераховувати їх усі немає ніякої потреби, оскільки переважна більшість дослідників даного небезпечного суспільного явища є одноставними у власних висновках стосовно того, що тероризм є особливою

формою насильства, що направленої проти ні в чому невинних людей [96, с. 317].

Поняття тероризм, у Великому тлумачному словнику сучасної української мови трактується наступним чином: «Здійснення, застосування терору, діяльність і тактика терористів», а саме поняття терор – «найгостріша форма боротьби проти політичних супротивників із застосуванням насильства аж до фізичного знищення. Надмірна жорстокість стосовно кого-небудь, залякування» [12, с. 892].

В українській юридичній енциклопедії тероризм визначається як політика та практика терору, кримінально-правове явище. Вказується також на те, що він досить часто не має масового, тотального характеру і може бути скоєний екстремістською організацією або групою [108, с. 48].

Видавці вітчизняного тлумачного словника юридичних термінів під редакцією В.Г. Гончаренка пропонують розглядати тероризм як деякий метод досягнення цілей, політичних, що скоюється окремими угрупованнями та рухами шляхом мордувань, переслідувань та вбивств політичних діячів, бізнесменів, службовців, а також заручників [21, с. 95].

Отже, визначення, які представлені в довідкових виданнях, засвідчують про відсутність одного єдиного підходу до розуміння сутності дефініції «тероризм». Вперше спробували розкрити сутність і зміст поняття «тероризм» на III Конференції із уніфікації законодавства відносно кримінальної відповідальності (Брюссель, 1930 р.) за допомогою проведення перерахування злочинних діянь, що можуть бути кваліфіковані як тероризм. Розробленням даного питання, учасники конференції намагалися здійснити за двома такими головними напрямками – з позиції внутрішнього законодавства та враховуючи міжнародно-правові підходи щодо боротьби зі злочинністю, що були сформовані в той період часу.

Вже на V Конференції із уніфікації законодавства про кримінальну відповідальність (Мадрид, 1933 року) було безпосередньо прийнято резолюцію, у відповідності до котрої тероризм розглядався як використання

будь-якого засобу, здатного тероризувати населення із ціллю знищення різної соціальної організації [24, с. 153].

На проведену другому засіданні Багатодисциплінарної групи Ради Європи, що відносилось міжнародних заходів боротьби із тероризмом (18-21 лютого 2002 року, місто Страсбург), фактично всі присутні представники висловилися відносно доцільності опрацювання одного єдиного терміну «тероризм», що повинен використовуватися, як на міжнародному, так і на національному рівнях [24, с.154].

Уніфікація визначення цього явища як на національному, так само і на міжнародному рівнях являється однією із необхідних передумов відносно спільної міждержавної боротьби із явищем «тероризму», особливо в той час, коли тероризм виходить поза межі кордонів держав. Після приєднання до антитерористичних угод значної кількості країн, в тому числі й України, з'являються зобов'язання відносно надання правової допомоги щодо реалізації міжнародного співробітництва в процесі розслідування терористичних злочинів, переслідування кримінального та екстрадиції терористів.

У значній кількості міжнародних документах хоч і наявні визначення дефініції «тероризм», однак, останні не мають міжнародно-правового універсального значення по причині того, що відсутній один єдиний та універсальний міжнародний договір щодо боротьби із проявом тероризму. Генеральна Асамблея ООН у власних резолюціях про національний, міжнародний та релігійний тероризм не надала універсального визначення даного негативного явища. Відповідна робоча група із розробки політики ООН стосовно тероризму у власній доповіді від 6 серпня 2002 року у пункті 13 вступної частини відмітила, що «тероризм являється злочинним актом, проте трохи більшим, ніж звичне злочинне діяння» [24, с. 154].

В законодавстві іноземних держав також немає одного єдиного підходу до розуміння сутності даного явища. Так, в законодавчих актах поняття «тероризм» визначають у переважній мірі широко, нечітко та в остаточному рахунку досить розмито. Подібного роду визначення припускають

різноманітні визначення цього поняття. Існування одностайності, в даному питанні, є потрібною та важливою передумовою для безпосередньої протидії тероризму як певному явищу, котре набуло характеру глобального в нинішніх умовах.

Кожен із дослідників до висвітлення сутності поняття «тероризм» підходить по-різному, беручи до уваги різноманітні аспекти, форми та рівні прояву даного явища.

Дослідник В.Ф. Антипенко під поняттям «тероризм» розуміє певне використання насильства із ціллю впливу на недоторканні наднаціональні та національні інститути, що спричинило до невинних жертв чи настання небезпечних суспільних наслідків, або таке, що утворює відповідну загрозу їх настання.

На думку вченого, дане визначення, надає повну множину ознак, що описують дане суспільно-небезпечне діяння як конкретний злочин, при цьому доволі повно відтворюючи два найбільш істотні його чинники, а саме протиправність та суспільну небезпечність Антипенко, с. 151].

На переконання дослідників Б.В. Романюка, В.П. Журавльова та В. В. Коваленка, «тероризмом слід визнавати певну організацію озброєних угруповань із ціллю досягнення будь-якої мети політичної шляхом показових вбивств ні в чому не винних мирних жителів, спричинення певної шкоди їх здоров'ю, використання до потерпілих досить жорстоких тортур, а також учинення підпалів, вибухів, захоплень заручників чи певних інших загально небезпечних дій, визнаних такими міжнародними угодами, ратифікованими ВР України; а також погроза вчинити дані дії в умовах реальної можливості їх скоєння» [39, с.31].

Дослідник В.Н. Кубальський під поняттям тероризм розуміє явище, що собою охоплює організаційну структуру, ідеологію та небезпечну суспільну діяльність, що полягає у погрозі чи вчиненні терористичних злочинів, направлених на залякування населення та які скоєнні із ціллю здійснення певного впливу на прийняття рішень міжнародними організаціями чи органами державної влади [57, с. 9].

На думку іншого вченого, В.А. Ліпкана, під тероризмом варто розуміти такі загальнонебезпечні дії чи погроза ними, які вчиняються на публічній основі, посягають на безпеку суспільства та направлені на створення у соціальній сфері обстановки неспокою, страху, пригніченості із ціллю непрямого чи прямого впливу на прийняття будь-якого рішення чи відмови від нього в інтересах винних [63, с. 63].

Тероризм на сучасному етапі, на переконання Є.Ф. Бахчевана – це насильство, що здійснюється певною групою людей відносно держави як суб'єкта політики, і загроза насилля відносно мирних жителів [4, с. 32].

На думку вченої Л.В. Ярової, під тероризмом слід розуміти політично мотивоване насильство у будь-яких його формах спрямоване проти мирного населення із ціллю примушення органів державної влади до певного ухвалення неправомірних рішень [112, с.150].

В ЗУ «Про боротьбу з тероризмом» від 20 березня 2003 р. під тероризмом розуміється певна суспільно небезпечна діяльність, що полягає у цілеспрямованому, свідомому використанні насильства за допомогою захоплення заручників, убивств, підпалів, тортур, залякування органів влади та населення, вчинення других посягань на здоров'я чи життя ні в чому не винних громадян чи погрози скоєння злочинних дій із метою досягти злочинних цілей [82].

На думку дослідника В. Мокляка, тероризм у найбільш широкому своєму значенні включає не лише злочини терористичної направленості, а й інші діяння, які сприяють їм, і практично відповідає категорії під назвою «терористична діяльність», що використовується в ЗУ «Про боротьбу з тероризмом» [69, с. 150]. Аналіз статті 1 даного Закону, показав, що терористична діяльність – це така діяльність, що охоплює:

– організацію, планування, підготовку, а також реалізацію терористичних актів;

- підбурювання до скоєння терористичних актів, насильства над організаціями чи фізичними особами, знищення певних матеріальних об'єктів саме в цілях терористичних;
- організацію збройних незаконних формувань, злочинних організацій (злочинних угруповань), організованих злочинних груп для скоєння терористичних актів, так само як і відповідна участь в подібних актах;
- озброєння, вербування, використання та підготовку терористів;
- поширення і пропаганду ідеології тероризму;
- фінансування тероризму;
- деяке інше сприяння тероризму.

Криміналізована частина даних діянь у відповідності до Конвенції Ради Європи про запобігання тероризму, яка була ратифікована нашою державою 31 липня 2006 р., має назву «терористичні злочини»[82].

Загальні темпи вироблення своїх власних визначень терміну «тероризм» та їх подальшого закріплення у національному законодавстві великою мірою залежать саме від того, як давно певні окремо взяті держави зіткнулися із даною проблематикою та як далеко зайшло відповідне протистояння між суспільством та власними владними структурами, із однієї сторони, і терористичними організаціями – з іншої. Як приклад схожого підходу може служити досвід США, які роблять спроби досить детально регламентувати власне законодавство у розділах, які пов'язані із протидією тероризму. Проте, як відмічає відомий аналітик Б. Хоффман, котрий займається проблемами тероризму, навіть в межах окремо взятої держави сам процес формування однієї єдиної дефініції поняття «тероризм» нашою країною на доволі великі труднощі [117, с. 248].

Головними з поміж них є розбіжності при відповідних підходах до визначення поняття «тероризм», зумовлені різними функціями, які покладені на державні відомства, покликані здійснювати боротьбу із терористичними виявами в середині країни, а також поза її межами. Б. Хоффманом було виділено

певні дефініції, які були прийняті Федеральним бюро розслідування (ФБР), Державним департаментом США та Міністерством оборони США.

В сформульованому Державним департаментом США, офіційному визначенні тероризму, зазначено, що це «завчасно продумане, мотивоване політично насильство, яке використовується проти мішеней, що не беруть ніякої участі у військових діях (non-combatant targets) підпільними державними агентами чи субнаціональними групами» [122].

В даному визначенні, насамперед, варто виокремити політичну мотивацію терору, що дає змогу відразу виділити, для прикладу, гангстерські війни, мафіозні «розборки», навіть коли вони за власним характером використовуваних в них методів боротьби нічим не відрізняються від відповідних політичних акцій. Також відзначається груповий зміст терористичної діяльності, проте, якщо керуватися даним критерієм, то вбивцю-одинака, що ніяким чином входить у терористичну організацію, не можна визнати терористом.

На переконання колишнього міністра оборони США Г. Брауна, національна безпека – це спроможність зберігати територію, підтримувати економічні відносини з другими державами світу, на різних рівнях захищати від негативного зовнішнього впливу свої систему та інститути управління, контролювати власні кордони. У власній концепції він поєднує забезпечення національної безпеки із потребою підтримувати міжнародні відносини із іншими державами.

Б. Хоффман пояснює всі розбіжності у визначених дефініціях пріоритетами кожного із даних органів влади. Для відомства зовнішньополітичного США головними ознаками тероризму є завчасно обдуманий чи умисний характер дій терористів, їх безумовне обґрунтування політичною ціллю та субнаціональна характеристика самої терористичної організації. Разом із тим Держдепартамент залишає поза власною увагою загрозу насильства, іншими словами аспект тероризму психологічний. ФБР як структура, яка покликана здійснювати розслідувати злочини, акцентує власну

увагу зовсім на інших особливостях тероризму, таких, для прикладу, як залякування та примушування. Отже, визначення, яке було подане ФБР визнає сам факт психологічного впливу на відповідний об'єкт насильства. При цьому надається більш широке визначення об'єктів терористичних діяльності, до переліку котрих, окрім громадян та уряду, віднесено приватне та державне майно. Окрім того, на противагу дефініції, котрою керується Держдепартамент США., ФБР значно збільшує загальний перелік чинників, які окреслюють мету, додаючи до політичних ще і соціальні. Власною чергою, Міноборони США визначає тероризм як насильство чи загрозу його використання не тільки щодо уряду, а і суспільства в цілому. В даному визначенні вже згадуються цілих три типи мути (політична, ідеологічна та релігійна), проте, з поля зору випадає соціальний аспект [117].

Вчений П. Вілкінсон підкреслює саме політичну ціль тероризму, відмічаючи, що це, передусім, «навмисне та систематичне застосування насильства для створення певної атмосфери страху із політичними цілями» [29, с. 30].

Дослідниця С. Комбс визначає поняття «тероризм», як «синтез театру і війни, драматизацію самого найбільш забороненого виду насильства – насильства, яке призначене для невинних жертв, – розігрується перед аудиторією в розрахунку на створення настрою страху, з політичними цілями» [29, с. 30].

Як відмічає вчений Д. Ольшанський, тероризм на сучасному етапі «відрізняється від усіх що зустрічалися в історії масовістю своїх жертв та складним, наднаціональним та міждержавним характером. ... Безперервно ускладнюється характер тероризму, збільшується витонченість його методів та посилюється антигуманність актів тероризму, які набувають все більш масовий, внаслідок цього, жорстокий характер» [29, с. 30].

В ЄС тероризм кваліфікується як «акт міжнародно засуджений, що був вчинений певною окремою особою чи групою осіб проти одного чи кількох держав, їхніх інститутів чи громадян, із ціллю налякати та змінити

фундаментально або знищити політичні, соціальні чи економічні структури держави» [29, с. 30].

В сучасному світі, термін «тероризм» має більшою мірою забарвлення політичне, так як він, передусім, безпосередньо пов'язаний із владою: гонитва за владою, набуття влади та використання її для досягнення змін політичних.

Ізраїльський вчений Б. Ганор подає власне бачення аналізованому поняттю: «тероризм – це інтенсивне використання чи загроза використанню насильства відносно цивільних осіб чи цивільних об'єктів із цілю досягнення чітко визначеної політичної мети» [116]. Сутність даного трактування полягає у об'єднанні трьох основних ознак, без котрих насильство не може підпадати під кваліфікацію тероризму: по-перше, загроза йому чи насильницький акт (фактор психологічний впливу на сам об'єкт); по-друге, ціль теракту містить політичний зміст; по-третє, основними мішенями для терористів є цивільні особи, що повністю відрізняє тероризм від всіх інших видів політичного насильства, для прикладу, партизанської війни.

Б. Хоффман стверджує, що фактично, будь-який відкритий вияв насильства визнається суспільством як явище антисоціальне, – не важливо: чи був проведений він налаштованими проти уряду дисидентами чи самим цим урядом, окремими злочинними особами чи злочинними угрупованнями, натовпом, який вчиняє безпорядки, особами з психічними відхиленнями, озброєними терористами чи вимагачами, – має назву «тероризму» [117, с. с. 147].

Відомий американський дослідник, професор Р. Фальк запропонував два визначення поняття «тероризм», а саме:

- це будь-який тип насильства політичного, що не має морального адекватного та юридичного виправдання, в незалежності від того, хто саме до нього вдається – уряд чи революційна група»;
- це політичний екстремізм, який безпосередньо вдається до насильства без розбору чи до насильства відносно невинних осіб [115, с. 78].

Британський щотижневик «Економіст» вказує, що не варто відноситися до тероризму як до чого-небудь спонтанного та абстрактного: «...тероризм – це залякувально-корислива спроба застосовувати насильство для подальшого досягнення відповідної поставленої цілі-мети» [44, с. 333]. Основна мішень терористів – не самі жертви їхніх злочинних діянь (зазвичай, ні в чому не винні люди, що приречені загинути), а саме ті, хто спостерігає за цією драмою, яка розгортається перед екранами телевізорів.

Доволі цікавою є думка терориста з великим «послужним списком» І. Раміреса-Санчеса, який є більше відомий за прізвиськом «Карлос», котрий відбуває термін ув'язнення у в'язниці в Франції. Так, в інтерв'ю журналісту Б. Вісмуту він надав наступне визначення: «Терор – це війна. Терор – це засіб боротьби та воєнна стратегія, покликані перемогти об'єкт з використанням страху» [44, с. 333].

Як явище соціальне, тероризм це ідеологія, політика та соціальна практика суспільних сил (груп, індивідів та інститутів), що зорієнтовані на насильницькі нелегальні форми зміни суспільного та державного устрою. Другими словами, це – реакція несиметрична, яка застосовується саме в той момент, коли сторона слабша не здатна перемогти сильнішу з використанням звичайних засобів.

Отже, проведений аналіз наукових джерел (вітчизняних та закордонних) дає можливість констатувати, що основними ознаками сучасного тероризму є наступні:

- злочинний спосіб досягнення цілі (насильство);
- подвійний характер самого об'єкта насильства (безпосередній об'єкт терористичного впливу і стратегічний, кінцевий);
- створення обстановки психологічної напруги та страху;
- гласність та публічність виконуваних дій;
- досить висока соціальна небезпека, яка зумовлена втягуванням у сферу терористичного акту деяких випадкових осіб.

Таким чином, тероризм, в наш час, являється засобом протиправного примушування чи протистояння. В даному випадку насильство, яке безпосередньо покладено в основу дій відповідних терористів, переважно втратило адресно-індивідуальний характер, що спричиняє до великої кількості безневинних жертв.

Багатоаспектний підхід цього явища обумовлює складну природу тероризму та значну кількість його визначень. Провівши аналіз різних позицій стосовно аналізованого питання, варто відзначити, що вони всі мають право на використання, оскільки, проводячи аналіз одного чи іншого аспекту явища, яке досліджується, вчені застосовують зовсім різні підходи до розв'язання обговорюваної проблематики.

Виходячи із вище визначених позицій дослідників, на нашу думку поняттям тероризм слід розуміти анти суспільне явище, що проявляється у мирний час та полягає у публічному застосуванні, погрозі використання насильства до невизначеного кола осіб, а також пошкодженні чи знищенні майна, інших матеріальних об'єктів із ціллю наведення острашу на громадян та здійснення безпосереднього впливу на прийняття відповідних рішень органами державної влади або міжнародними організаціями.

1.2 Національна безпека: сутність та зміст

Перш ніж з'ясувати сутність поняття «національна безпека» варто визначити, що означають такі дефініція, як «безпека», «нація» та «національний».

В юридичній популярній енциклопедії під поняттям безпека, розуміється відсутність неприпустимого ризику, який пов'язаний із певною можливістю заподіяння будь-якої шкоди для здоров'я, життя та майна громадян, а також для природного навколишнього середовища; комплекс певних заходів, а матеріальні та також людські ресурси, які безпосередньо призначені для

запобігання шкоди; деякий стан захищеності всього населення, об'єктів природи від небезпеки при ситуаціях надзвичайного характеру [17, с. 40].

Дослідник Т.В. Тихий зазначає, що поняття «безпека» фіксує переважаючий спосіб існування деякого предмета як стан, при якому чому-, кому-небудь не загрожує небезпека. Враховуючи цей спосіб існування того або іншого предмета, цей стан можна назвати, як безпечний або небезпечний. Під час визначення поняття «безпека» співвідноситься предмет, береться до уваги його існування відносно небезпеки, при цьому не враховуючи його вияву в деяких інших відносинах. Відтворюючи переважаючий конкретний у деяких умовах спосіб буття того або іншого предмета, дефініція «безпека» характеризує його за рахунок однієї із суттєвих і загальних властивостей [102, с. 32].

В соціальному розумінні поняття «безпека» означає певний збалансований стан роботи соціальної системи (держави, людини, світового співтовариства), природних, антропогенних систем тощо, за котрому індивід завдяки власним знанням про оточуюче природне середовище та тенденції його загального розвитку власними діями здатен вчасно встановити та зменшити негативний вплив існуючих та потенційних загроз чи повністю уникнути їх, що, у свою чергу, дає йому можливість зберігати існуючу систему власних цінностей та забезпечувати при цьому подальший їх активний розвиток [54, с. 71].

Проблемі визначення та забезпечення поняття «національна безпека» в Україні приділяли увагу багато дослідників, наприклад О. М. Гончаренко, В.Б.Вагапов, Е. М. Лисицин, які вважали, що національна безпека – це категорія, що характеризує загальний ступінь (рівень, міру) захищеності життєво необхідних прав, інтересів та свобод суспільства, особи та держави від внутрішніх та зовнішніх загроз чи певна ступінь відсутності загроз свободам і правам людини, базовим цінностям та інтересам держави та суспільства[41, с. 37].

Дане твердження формулює підхід методологічний, у відповідності до котрого основну увагу приділено двом категоріям – державі та окремій особистості, і відповідно інтересам та правам кожної людини, з яких уже далі утворюється безпека в цілому у державі. Доволі схожий підхід розглядається і в американській концепції національної безпеки, що також базується на теорії «національних інтересів», і саме звідси свій бере початок відповідна модель співвідношення, у котрій національну безпеку розглядають як деяку частину національних інтересів.

Американський дослідник В. А. Ліпкан вказує на багатогранність поняття «безпеки». На переконання науковця, безпека описує деякий конкретно визначений стан захищеності будь-якої країни та її здатності протистояти наявним змінам умов функціонування, як таким, які носять як спонтанний, так і передбачуваний характер. Безпека, на думку науковця, це та гарантована законодавчими, конституційними та практичними заходами забезпеченість та захищеність життєво важливих інтересів певного об'єкта від внутрішніх та зовнішніх загроз.

Разом із тим, В. А. Ліпкан визначає наступні основні ознаки даного поняття:

- безпека являється відповідним станом об'єкта;
- безпека – це спроможність явища, об'єкта чи процесу зберігати власну суть в умовах руйнівного, цілеспрямованого, або внутрішнього, чи зовнішнього впливу, тобто безпека являється доволі подібною до гомеостазу;
- безпека – це властивість деякої системи, яка побудована на відповідних принципах самоорганізації, структурної стійкості, цілісності. Кожна із описаних властивостей являється системно-утворюючою, іншими словами руйнація будь-якої із них може спричинити до стану колапсу системи;
- безпека – це гарантія, важлива умова діяльності громадянина, соціуму, держави, що дає можливість їм зберігати та примножувати матеріальні та духовні цінності;

– безпека – це відсутність загроз та небезпек для відповідного об'єкта. Сутність безпеки – постійна наявність загрози та перманентна потреба управління нею [64, с. 57].

Доволі розгорнуто, відносно визначення дефініції «безпека», у власному науковому дослідженні підійшов В. Пасічник. Вчений вказує, що сама по собі безпека – це певний стан захищеності буття, інтересів та цінностей суб'єкта (об'єкта) безпеки від небезпек та загроз, при якому забезпечуються достатньо оптимальні умови його розвитку, життєдіяльності та самореалізації.

Власне, забезпечення безпеки здійснюється за допомогою додержання всіх потрібних параметрів (індикаторів) та норм, в межах котрих збалансовано та стабільно відбуваються усі існуючі процеси. Вони можуть підтримуватися завдячуючи деякій системі заходів, направлених на створення та підтримання безпечних умов, у котрих небезпека відсутня чи просто зведена до нуля, а можливі виклики та ризики не становлять дійсної загрози.

Можна виділити різні типи безпеки:

- відповідно до суб'єктів (особиста, державна, суспільна, національна, загальнолюдська, колективна);
- за масштабом (міжнародна, глобальна, локальна, регіональна);
- за суспільними сферами (інформаційна, політична, соціальна, військова, економічна, екологічна, науково-технологічна тощо) [76].

В. Пасічник зробив висновок, що безпеку можна також розглядати як певний захист таких сфер буття сім'ї, особи, людства та нації:

- буття об'єктивно-духовне – духовного життя в їх соціальності: віри, духовних цінностей, ідентичності, моралі, менталітету, культури;
- буття матеріально-предметного – матеріальних умов для існування, що може бути забезпечено завдяки роботі відносно створення потрібних предметів, насамперед, в економічній, трудовій, побутовій сферах буття;
- буття суспільно-історичного, що в себе включає як духовні, так і матеріальні, та елементи буття – це суспільні реальні та міжнародні відносини

в історичному часі та на деякому геополітичному просторі, розвиток, збереження та трансформація наявних країн, держав, цивілізацій;

– буття суб'єктивно-особистісного – їх життя та діяльність із неповторним досвідом індивідуальним, конкретними проявами особистісними буття та розмаїттям, яке відбуваються лише із ними, і які вже тим відрізняються від загальної життєвої течії [76].

Отже, безпека, в незалежності від того, у якій сфері життя суспільства застосовується цей термін, собою являє такий стан об'єкта, при якому він може зберегти власні якості в незалежності від впливу та наявності негативних чинників зовнішнього та внутрішнього характеру.

Таким чином, поняття безпеки досить активно застосовується для характеристики стану великої кількості сфер життя суспільства, в тому рахунку і в аспекті безпеки всієї нації в цілому. Слово «нація» набуло власного сучасного значення, пройшовши досить довготривалий та складний шлях розвитку.

Первісне значення даного слова містило досить чітку ідею спорідненості кровної, проте, із часом розпочали переважати компоненти територіально-політичні. Завдячуючи подібному перетворенню воно набуло власного сучасного значення.

Разом із тим варто обережно відноситися до розповсюдженого, у наш час, в деяких колах науковців розуміння нації як лише спільноти політичної, позбавленої етнокультурного виміру. Навіть коли сучасну націю і не можливо розглянути як спільноту людей, що пов'язані лише спільним походженням (дійсним, а не уявним), то у будь-якому випадку її варто розглядати як певну спільноту, котра поділяє спільну культуру, історію, цінності, традиції, а також володіє деяким потенціалом (реалізованим чи нереалізованим) державотворення [58].

Найчастіше поняття «нація» корелюється із такими поняттями, як «народ» та «етнос». Всіх їх помилково інколи вважають словами синонімами.

Як найбільшою мірою багатопланове із окреслених понять бачимо поняття народу, котре розуміємо у таких трьох значеннях:

- соціальному (як певний колектив людей, які поєднує різні верстви та соціальні групи суспільства);
- етнічному (як певну спільноту із власною мовою та особливими елементами матеріальної та духовної культури, а основне – усвідомленням власної єдності та відмінності від інших);
- суспільно-політичному (як населення певної країни, що об'єднується в одну єдину спільноту на основі громадянських спільних (громадянсько-національних) інтересів).

Останнє відповідає відповідному розумінню нації саме як такого народу, який піднесений запасом державницьких сил, наділений можливістю до самоідентифікації та відмежування від других націй кордонами держави, а також – інтегрування других націй до складу власної держави на правах меншин національних [100, с.49].

Таким чином, слово «національний» являється похідним від дефініції «нація», а також безпосередньо пов'язано із суспільно-політичною роботою останньої.

Варто відміти, що в нашій державі термін «національна безпека» почали застосовувати із 1992 року. Проте, його дефініція у порядку законодавчому була визначена в Концепції (Основах політики держави) національної безпеки України, в котрій було записано, що національна безпека є деяким станом захищеності важливих для життя інтересів суспільства, особи та держави від зовнішніх та внутрішніх загроз, що являється потрібною умовою примноження та збереження, як духовних, так і матеріальних цінностей. Основними об'єктами національної безпеки визначалися наступні:

- громадянин, його свободи та права;
- суспільство, його матеріальні та духовні цінності;
- держава, її суверенітет, конституційний лад, недоторканність кордонів та територіальна цілісність [53, с. 70].

У Конституції України [51] поняття, «національна безпека» згадується у декількох значеннях. Передусім, у відповідності до статті 92 Конституції виключно законами України визначаються «основи національної безпеки». У відповідності до статті 106 Конституції Президент України «забезпечує національну безпеку» та «очолює Раду національної безпеки і оборони». У відповідності до ст. 107 Конституції «Рада національної безпеки та оборони являється координаційним органом із питань національної безпеки і оборони України при Президентові України». У відповідності до статті 116 Конституції Кабінет Міністрів України «проводить заходи відносно забезпечення національної безпеки та обороноздатності України». Конституційний рівень рефлексії діяльності із питань національної безпеки України беззастережно засвідчував не тільки повний розрив із радянським минулим, а і причетність легітимних гілок влади до цієї надважливої сфери державної діяльності

Протягом великої кількості років науковці доволі багато уваги приділяли саме сутності та змісту дефініції «національна безпека», що спричинило до виникнення значної множини підходів до її визначення.

Однак, насамперед, варто приділити значну увагу баченню законодавця відносно тлумачення цієї наукової категорії.

У відповідно до ЗУ «Про національну безпеку України», національна безпека України це захищеність територіальної цілісності, державного суверенітету, конституційного демократичного ладу та інших національних інтересів країни від потенційних та реальних загроз [83].

При визначенні сутності поняття «національна безпека» сучасні вчені переважно спираються на усвідомлення безпеки як: ступеню, стану, захищеності цінностей національних [72].

Дослідник О.В. Кобко вважає, що національна безпека – це певна стабільність, котра може підтримуватися на протязі довгого часу, стан достатньо динамічної розумної захищеності від найбільш істотних із реально наявних небезпек та загроз, а також певна спроможність розпізнавати такі виклики та вчасно вживати потрібні заходи для їхньої нейтралізації [48, с. 67].

В загальному, як зазначають науковці В. Ю. Цюкало та О. О. Резнікова, у експертному та науковому середовищі умовно можна виокремити 2 такі підходи до визначення даного терміну: широкий та вузький.

Відповідно до першого підходу національна безпека собою охоплює фактично всі сфери життя суспільства та розглядається як:

- захищеність важливих для життя інтересів суспільства, громадянина та держави від внутрішніх і зовнішніх загроз;
- відсутність загроз життєво важливим інтересам та національним цінностям суспільства, громадян, держави;
- множина чинників, що забезпечують досить сприятливі умови для загального розвитку держави. [86, с. 5].

Другий підхід до встановлення терміну «національна безпека», продовжують автори, звужує загальну сферу його використання та може визначати національну безпеку як:

- сферу використання спільних зусиль деяких видів державної політики (комбінація відповідних видів політики може бути зовсім різною, проте, значно частіше мова йде про зовнішню і воєнну політики);
- стан, при якому виключається загроза війни, загроза суверенітету держави, її територіальній цілісності та незалежності. [86, с. 5].

Дослідник Д. О. Беззубов встановив, що існує два види категорії дефініції національної безпеки в суспільстві, а саме:

1. Категорія національної безпеки пасивна, іншими словами національна безпека в собі як деякий стан навколишнього середовища, при якому відсутня небезпека. Разом із тим втручання суб'єктів не являється необхідним чи обов'язковим, система передбачає апріорі відсутність загрози, небезпеки або ризику.

2. Категорія національної безпеки активна, іншими словами національна безпека, проявляється у взаємодії із такими антагоністичними поняттями, як «загроза», «небезпека» чи «ризик» та визначається діями суб'єктів

суспільства для досягнення безпечного стану або управління системою із ціллю уникнення появи ситуації небезпек, ризиків та загроз.

3. Категорія нейтральна національної безпеки передбачає певну встановлення одночасного стану безпеки соціуму із діяльністю відносно моніторингу стану небезпек і загроз у майбутньому періоді [5, с. 48].

Необхідно також відміти, що в наукових джерелах літературі поняття національна безпека доволі часто плутають із категорією «державна безпека».

На думку дослідника А. Янчука, державна безпека є певною формою (видом) забезпечення безпеки національної, що реалізується інститутами держави із застосуванням контррозвідувальної, розвідувальної та оперативно-розшукової діяльності із ціллю захисту та охорони незалежності, державного суверенітету, конституційного ладу, територіальної цілісності, науково-технічного, економічного та оборонного потенціалу країни, її національних інтересів та державного управління від внутрішніх та зовнішніх загроз зі сторони спеціальних служб іноземних держав, злочинних організованих угруповань, окремих осіб та протидії вчиненню корупційних кримінальних правопорушень, що становлять значну загрозу національній безпеці держави [111, с. 351].

В. Г. Пилипчук вказує, що державна безпека – це певна захищеність суверенітету держави, територіальної цілісності, конституційного ладу, науково-технічного, економічного та оборонного потенціалу від внутрішніх та зовнішніх загроз, терористичних, розвідувальних та інших протиправних посягань спеціальних служб іноземних держав і злочинних організованих організацій, окремих груп, а також осіб на життєво важливі інтереси України [78, с. 18].

Із визначеного вище можна зробити висновок, що поняття «державна безпека» та «національна безпека» є досить близькими за власним змістом, проте не являються тотожними. Оскільки, національна безпека собою охоплює значно ширше коло питань, які пов'язані саме із безпекою держави, як на

зовнішньому, так і на внутрішньому рівнях. Таким чином, можна констатувати, що безпека національна являє собою такий стан, при якому:

- по-перше, в державі будуть відсутні потенційні та реальні внутрішні та зовнішні загрози економіці, суспільному ладу тощо;
- по-друге, громадяни держави зможуть у повній мірі реалізувати власний потенціал, а також гарантовані їм права та свободи за Конституцією;
- по-третє, існуючі державні гарантії будуть у повній мірі забезпечувати стабільний розвиток соціуму та основних інтересів української нації в цілому.

1.3 Міжнародна безпека: сутність та зміст

Вперше поняття «міжнародна безпека» було закріплено в Договорі про відмову від війни як певного знаряддя національної політики чи так званому пакті Бріана-Келлога, який було прийнято 27 серпня 1928 року. Під цією дефініцією розумівся інститут запобігання воєн та профілактики їх виникнення. В наш час, вище встановлений термін досить широко використовується у Статуті Організації Об'єднаних Націй; резолюціях Ради Безпеки ООН та Генеральної Асамблеї ООН; рішеннях Міжнародного Суду ООН; документах, які були прийняті міжнародними організаціями; в укладених між країнами-учасниками ООН правових документах, угодах, прийнятих на національному рівні; доктрині права міжнародного тощо.

Однак, при доволі частому застосуванні, загальновизнаного визначення безпеки міжнародної ні у доктрині міжнародного права, ні у міжнародних документах не існує. Так, міжнародно-правові акти акцентують основну увагу на основній меті міжнародної безпеки – її забезпеченні та безпосередньо закликають держави не проводити таких дій, що складають загрозу, у тому рахунку і характеру військового, для мирного існування іншої країни. Власне, конфлікти між країнами пропонується розв'язувати лише мирними шляхами

та способами, які закріплені у статті 33 Статуту ООН. Однак, визначення терміну «міжнародна безпека» в даних документах нажаль відсутня. Разом із тим Доктрина міжнародного права також не містить загальноприйнятого означення аналізованого терміну.

У словнику «Dictionnaire Diplomatique», котрий видає Міжнародна дипломатична академія у Парижі, записано наступне: «Ідея міжнародної безпеки виражає притаманне для кожного народу, кожної країни прагнення бути застрахованим на випадок агресії та ґрунтується на володінні державою гарантіями саме того, що вона не буде атакована, а у випадку нападу, що одержить швидку та ефективну допомогу зі сторони інших країн» [114].

При такому визначенні поняття міжнародної безпеки відноситься до суб'єктивних інтересів та потреб держави, і власне його можна було б безпосередньо прийняти за форму визначення національної безпеки, тому що сутність міжнародної безпеки тут зводиться до політичних та військових гарантій для держави. Більш ширші визначення представлені в польських та українських словниках.

Енциклопедичний політологічний словник визначає міжнародну безпеку як «певний стан міжнародних стосунків, що виключає порушення миру та створення дійсної загрози розвитку людства, за якого народи можуть суверенно, без тиску та втручання ззовні, встановити форми і шляхи власного суспільно-політичного розвитку; діяльність міжнародних інститутів та держав щодо підтримання такого стану, універсальна система заходів, механізмів і гарантій якого виключає використання сили в міжнародних відносинах» [106, с. 44].

Відповідно до польського словника термінів відносно питань національної безпеки, міжнародна безпека – це певна відсутність об'єктивно наявних загроз та суб'єктивних побоювань, а також деяке погоджене прагнення та діяльність міжнародної спільноти відносно охорони окреслених недержавних (суспільних) та державних цінностей з використанням норм, інструментів і інститутів, що забезпечують врегулювання спорів мирним

шляхом та створення суспільних екологічних, економічних передумов динамічної стабільності, а також попередження можливих загроз.

Як наголошує вчений Т. Сауляк, у сенсі теоретичному поняття «міжнародна безпека» це деяка логічна абстракція. Разом із тим дана категорія являється елементом міжнародно-політичної практичної діяльності, що реалізується окремими державними суб'єктами, а також частково матеріалізується у формах відносин союзницьких, політики стримування та балансування [93].

Дослідники І. Судак та К. Коцюруба відмічають, що міжнародна безпека ґрунтується на відносинах міжнародних, котрі можна визначити як деяку системну множину політичних, соціальних, економічних, дипломатичних, воєнних, правових та гуманітарних зв'язків і взаємин між головними суб'єктами світової спільноти (державами, народами, громадськими силами, організаціями та рухами) [98, с.316].

Вчені О. Зверев та М. Прихненко зазначають, що міжнародна безпека є заснованою на додержанні всіма суб'єктами міжнародних відносин загальноновизнаних принципів та норм міжнародного права, і виключає в себе дозвіл розбіжностей, а також спірних питань із застосуванням сили чи загрози використання сили. На погляд дослідників, міжнародна безпека є певним станом міжнародних відносин, при котрому підтримання безпеки і миру є найважливішою ціллю [42, с. 28].

А. Назарова розглядає поняття «міжнародна безпека» як деякий стан захищеності держав світу та всього світового співтовариства від впливу зовнішніх та у деяких випадках внутрішніх загроз, що створюють руйнівний вплив на такі принципи та інтереси [70, с. 860].

На думку вченого Я. Тимківа, міжнародна безпека є певною взаємозалежністю держав відносно питань безпеки, яка обумовлює потребу міжнародного співробітництва [101, с. 154].

Сутність поняття «міжнародна безпека» охоплює механізми, норми та умови, що дають суб'єктам міжнародних відносин певне відчуття безпеки та можливість гармонійного розвитку без будь-якого зовнішнього тиску.

На думку В. Шамраєвої, найбільш відповідним та прийнятним реаліям політичного міжнародного процесу при дослідженні міжнародних відносин є визначення міжнародної безпеки як певної системи міжнародних відносин, що ґрунтується на додержанні всіма державами (або іншими акторами міжнародного рівня) загальноновизнаних норм та принципів міжнародного права (та на себе взятих міжнародних зобов'язань), що в себе виключає розв'язання розбіжностей та спірних питань з використанням сили або погрози її використання [109, с. 92].

На думку дослідника Г. Васильєва, міжнародна безпека являється системою міжнародних відносин, яка заснована на дотриманні усіма державами загальноновизнаних норм та принципів міжнародного права, що виключає розв'язання розбіжностей та спірних питань між ними з використанням сили чи погрози. До основних способів забезпечення безпеки міжнародної віднесено наступні:

- двосторонні договори відносно забезпечення взаємної безпеки між зацікавленими державами;
- об'єднання країн у багатосторонні союзи;
- утворення та безпосередня участь у міжнародних всесвітніх організаціях, регіональних структурах та інститутах для підтримання міжнародної безпеки;
- демократизація, демілітаризація та гуманізація політичного міжнародного порядку, встановлення певного верховенства права у відносинах міжнародного спрямування [14, с. 162].

Дослідниця О. Савченко підкреслює, що поняття «міжнародна безпека» варто розуміти як деякий стан захищеності від відповідних загроз життєво важливим інтересам всього людства, держав, регіональних та міждержавних об'єднань, за якого забезпечується деяка можливість їх здійснення. На

переконання вченої, вона утворюється за рахунок національної безпеки окремих держав та народів, безпеки груп районів світу та держав, а також інтегрується до загального рівня міжнародної глобальної безпеки [92, с. 186].

Дослідниця Н. Кінаш стверджує, що міжнародну безпеку необхідно вивчати як один із головних зовнішніх факторів, що зумовлює формування безпеки національної для створення дієвих та нових механізмів спільної боротьби країн із міжнародними загрозами, які з'являються на сучасному етапі існування всього людства, а також механізмів противаг та стримування між безпековими системами сьогодення [47, с. 563].

Варто зауважити, що міжнародна безпека ґрунтується на міжнародних відносинах, котрі можна визначити як деяку системну множину економічних, політичних, соціальних, правових, дипломатичних, гуманітарних і воєнних зв'язків, а також взаємин. Так певне коло науковців визначають міжнародну безпеку, як:

комплекс спеціальних загальновизнаних норм та принципів, направлених на підтримання міжнародної безпеки та миру, запобігання можливим актам агресії;

множина загальноприйнятих норм та принципів, які передбачають забезпечення військово-політичної безпеки країн, запобігання зародженню воєн та конфліктів збройного характеру [103, с. 132].

Дослідник Є.В. Тітко, до основних принципів міжнародного права відносить:

- погрожування чи незастосування сили;
- мирне розв'язання міжнародних спорів;
- невтручання у справи внутрішні держав;
- роззброєння;
- співпраця, охорона навколишнього середовища [103, с. 133].

Існують різноманітні підходи відносно визначення сутності поняття міжнародної безпеки. Не можна не погодитися із тим фактом, що міжнародну безпеку слід розглядати як певний стан міжнародних відносин, при котрому

забезпечуються та створюються умови, потрібні для функціонування та існування держав (забезпечення їхнього повного суверенітету, економічної та політичної незалежності, можливості деякого опору агресії та військово-політичному тиску, їх рівноправних відносин із іншими країнами). Також слід зазначити, що міжнародна безпека – це така політика, що сприяє досить ефективному створенню гарантій миру як для окремо взятої країни, так і для системи в загальному, об'єктами котрої є народи й держави, їх інститути та громадяни, створювані ними союзи й об'єднання – суспільство в загальному.

Основними суб'єктами забезпечення міжнародної безпеки являються такі: держави та всі другі учасники міжнародних відносин (міжнародні неурядові та міжурядові організації, суспільні рухи). Таким чином, держава в міжнародній безпеці являється, як об'єктом, так і суб'єктом цих відносин.

Міжнародну безпеку поділяють:

- за масштабами забезпечення (регіональна, національна та глобальна);
- за сферами забезпечення (безпека у соціальній, політичній, військовій, економічній, гуманітарній та других сферах);
- за суб'єктною направленістю (безпека суспільства, людини, держави).

В сучасному світі система міжнародної безпеки базується на принципах:

- утвердження співіснування мирного як принципу універсального міждержавних відносин;
- забезпечення для всіх держав рівної безпеки;
- створення насправді дієвих гарантій у політичній, військовій, гуманітарній та економічній сферах;
- безумовна повага всіх суверенних прав кожного із народів;
- справедливе врегулювання політичне міжнародної регіональних конфліктів та кризи;
- посилення довіри між країнами;
- вироблення досить дієвих методів щодо запобігання міжнародному тероризму;
- викорінення апартеїду, геноциду;

– виключення із світової практики всіх без виключення форм дискримінації, відмова від економічних санкцій та блокад (без рекомендацій від міжнародного товариства);

– визначення нового економічного порядку, що буде забезпечувати рівну економічну безпеку усіх країн та інше [85, с. 120].

Рівень та загальний стан міжнародної безпеки встановлюється, насамперед, характером проблем глобальних сучасності, загроз людству чи окремо взятим регіонам, захищеністю кордонів зовнішніх та станом національної (внутрішньої) безпеки країн. Відповідно до ЗУ «Про національну безпеку України» державна безпека – це захищеність суверенітету держави, її демократичного конституційного ладу і територіальної цілісності, а також інших життєво необхідних національних інтересів від потенційних і реальних загроз невоєнного характеру [83].

Забезпечення безпеки міжнародної можливе тільки за допомогою усесторонньої активізації всіх форм різнорівневого міжнародного співробітництва урядів, держав, міжнародних урядових, регіональних та неурядових організацій, що повинно проводитися із обов'язковим додержанням прийнятих ними та загально визнаних норм та принципів міжнародного права. В наш час, в світовій сучасній практиці є відомими такі три головні способи відносно забезпечення міжнародної безпеки, а саме:

– стримування можливої агресії чи інших небажаних дій з використанням різних засобів тиску;

– покарання порушника чи агресора міжнародної безпеки використанням проти нього одних або других практичних засобів загального впливу чи комплексного їх об'єднання. В даному випадку, мова йде про потребу дати безпосередню відсіч агресору, призупинити всі небажані процеси та, як підсумок, повернути міжнародну систему у стан безпеки та стабільності;

– політичний процес, що передбачає множину будь-яких політичних зусиль, дій чи переговорів, направлених саме на досягнення стабільності та запобігання появі будь-яких ситуацій конфліктного спрямування [85, с. 122].

Утворення системи універсальної міжнародної безпеки являється надзвичайно важливою, тому, що нинішня система протидії та запобігання загрозам міжнародної безпеки повинна бути призначена для розв'язання дійсно існуючих проблем в галузі безпеки, відповідати основним життєвим інтересам кожної країни, забезпечувати стійкий розвиток та міжнародну стабільність. Для ефективної роботи такої системи необхідним являється покращення напрямів діяльності міжнародних організацій [85, с. 123].

Виходячи із вище викладеного можна зробити висновок, що поняття «міжнародна безпека» є багатоаспектною та міждисциплінарною категорією. На міжнародну безпеку все більш частіше впливають процеси глобалізаційні. Вони окреслюють основні тенденції загального розвитку глобальної політики, а також спричиняють до значних змін у безпековому міжнародному середовищі, котре стає більш суперечливим та динамічним.

Таким чином, складність різнонаправлених чинників, що діють у міжнародному глобальному середовищі, потребують обґрунтування принципово нових та концептуальних підходів до сфери безпеки. На основі теоретичного узагальнення наявних наукових розробок відносно понятійного апарату визначено, що дослідники під міжнародною безпекою розуміють певну систему, стан, складову, зовнішній чинник, умови, норми, механізм тощо. Було встановлено, що переважна більшість науковці міжнародну безпеку визначають як: складову міжнародних відносин; стан міжнародних відносин; систему міжнародних відносин; систему міжнародних угод та договорів, що забезпечує збереження миру за рахунок визнання недоторканності та суверенітету кордонів; стан певної захищеності країн світу та в цілому світового співтовариства. Також варто погодитися із позиціями вчених, котрі визначають міжнародну безпеку як деякий стан міжнародних відносин, при котрому створюються належні умови для функціонування та існування держав при забезпеченні їх повного суверенітету, економічної та політичної незалежності, їх рівноправних відносин із іншими країнами.

Даний термін досить тісно пов'язано із загальним розвитком критичної інфраструктури, для стійкого та ефективного функціонування якої варто створювати належні умови захисту та безпеки від ендегенних та екзогенних загроз і ризиків (збройні конфлікти, природні катаклізми, екологічні, техногенні, військові катастрофи, кібервійни, кіберзагрози, теракти тощо).

Висновки за розділом 1

1. Встановлено, що тероризм це анти суспільне явище, що проявляється у мирний час та полягає у публічному застосуванні, погрозі використання насильства до невизначеного кола осіб, а також пошкодженні чи знищенні майна, інших матеріальних об'єктів із ціллю наведення остраху на громадян та здійснення безпосереднього впливу на прийняття відповідних рішень органами державної влади або міжнародними організаціями.

2. Визначено, що національна безпека являє собою такий стан, при якому: в державі будуть відсутні потенційні та реальні внутрішні та зовнішні загрози економіці, суспільному ладу тощо, а громадяни держави зможуть у повній мірі реалізувати власний потенціал, а також гарантовані їм права та свободи за Конституцією.

3. Встановлено, що міжнародна безпека це система міжнародних відносин, яка заснована на дотриманні усіма державами загальноновизнаних норм та принципів міжнародного права, що виключає розв'язання розбіжностей та спірних питань між ними з використанням сили чи погрози.

2 ТЕРОРИЗМ ЯК СКЛАДНЕ СОЦІАЛЬНО-ПОЛІТИЧНЕ ЯВИЩЕ

2.1 Види тероризму

З поміж актуальних питань дослідження тероризму та запобігання даному негативному явищу варто звернути значну увагу на відсутність одного та єдиного підходу з поміж дослідників до проблеми класифікації проявів тероризму, що значною мірою ускладнює безпосередній процес пізнання самого явища та запобігання тероризму, враховуючи систему правового регулювання подібної протидії.

Досліджуючи проблему поділу тероризму на види, варто зауважити, що фактично жодна із представлених у теоретичних розробках іноземних та вітчизняних науковців градація не охоплює загалом усіх параметрів даного багатогранного та багатоаспектного явища. Проте, як слушно зауважує В.К.Грищук, подібна класифікація є необхідною, оскільки, без реальної оцінки параметрів та чітких вихідних критеріїв просто неможливо надати об'єктивну характеристику особливостям та конкретним видам тероризму на сучасному етапі розвитку суспільства [23, с. 54].

Разом з тим, безспірним являється той факт, що кожен із окремо взятих видів тероризму має власну причинну базу, цілі, мотивацію, суб'єктів. Це в свою чергу, ставить завдання, щодо розробки саме таких заходів боротьби та контролю над цим явищем, котрі були б адекватними для кожного його різновиду в світовій практиці та теорії.

Як досить складне явище соціально-політичне, яке має різні форми вияву, тероризм варто класифікувати за найбільш істотними ознаками, іншими словами, провести його класифікацію, виокремивши та охарактеризувавши головні його види, що дає змогу зрозуміти сутність даного явища. Власне, це вимагає використання системного підходу на основі виділення декількох головних критеріїв.

Так, дослідник В.А. Ліпкан пропонує наступні основні підстави для класифікації тероризму:

- за територією де відбулося вчинення;
- за складовими проявів (за мотивами, суб'єктами, цілями, методами, засобами, об'єктами, характером наслідків, змістом діяльності);
- за видами терористських організацій (груп);
- за рівнем організації [33, с. 64].

Відповідно до території вчинення тероризму В.Ф. Ткач виокремлює наступні види:

1) транснаціональний (міжнародний) – скоєння терористськими злочинними організаціями та групами крізь державні кордони актів тероризму, при чому відповідним суб'єктом не являється держава [104, с. 29].

На думку дослідника, міжнародний тероризм - це «застосування державою (чи організацією, групою), які роблять замах на міжнародний правопорядок, насильства, спрямованого на досягнення міжнароднопротиправних цілей шляхом залякування осіб, що не є безпосередньо жертвами нападів» [104, с. 29].

Відповідно до статті 1 ЗУ «Про боротьбу з тероризмом» міжнародний тероризм визначається як здійснювані у регіональному чи світовому масштабі терористичними угрупованнями, організаціями, у тому числі, при підтримці державних органів певних окремих держав з метою досягнення певних цілей суспільно небезпечні насильницькі діяння, які безпосередньо пов'язані із захопленням, викраденням, вбивством ні в чому не винних громадян чи загрозою їх здоров'ю та життю, руйнуванням або загрозою руйнування важливих систем життєзабезпечення, комунікацій, народногосподарських об'єктів, застосуванням або загрозою використання хімічної, ядерної, біологічної та іншої зброї для масового ураження [82].

Таким чином, до міжнародного тероризму необхідно відносити такі дії, коли:

- ватажки терористичних організацій мають за основну свою мету впливати більше ніж на одну державу;
- технічна, матеріальна, організаційна підтримка прямує з-за кордону;
- жертвами терористичних актів стають організації та громадяни різних держав;
- шкоду від відповідних актів тероризму було нанесено різним міжнародним організаціям та країнам.

Саме поняття «міжнародного тероризму» з'явилося на початку 70-х років. Пізніше здійснювалися певні спроби надати визначення даному поняттю на конгресі ООН із попередження злочинності та поведження із правопорушниками у 1990 році. Так, у доповіді генсека ООН зазначається: «Міжнародний тероризм варто охарактеризувати як акти тероризму, при здійсненні котрих виконавці (чи виконавець) планують власні дії, одержують керівні вказівки, приїжджають із інших держав, шукають притулку, рятуються втечею, або одержують допомогу у будь-якій формі не у тій державі чи державах, в котрих здійснюються дані дії» [23, с.90].

Однак, варто зазначити, при визначенні дефініції міжнародного тероризму варто виходити саме із критеріїв характеру транснаціонального злочинів, які перераховані у конвенції ООН проти організованої транснаціональної злочинності. Дана Конвенція була офіційно підписана представниками переважної більшості держав світу у грудні 2000 року в місті Палермо (Італія) та вступила у свою закону силу у липні 2003 року [50].

Відповідно до статті 3 цієї конвенції злочин носить характер транснаціональний, у випадку якщо:

- його було реалізовано у більш ніж одній державі світу;
- його було реалізовано в одній країні, проте, значна частина його планування, підготовки, керівництва чи контролю відбувалася в іншій країні;
- його було реалізовано в одній країні, проте, за участю злочинної, організаційної групи, що здійснює свою злочинну діяльність у більш ніж одній країні;

– якщо його було проведено в одній державі, проте всі істотні наслідки мають місце у другій державі [50].

Варто зазначити, що досить повне визначення, дають документи Інтерполу, в яких терористичний акт вважається саме таким, що має значущість міжнародну, коли: «цілі, що обнародовані його лідерами безпосередньо зачіпають більш, ніж одну країну; його вчинення починається у одній державі, а завершується у другій; матеріальне та технічне забезпечення групи виконавців має походження зарубіжне; він готується чи планується в одній державі, а реалізується в другій; його жертвами являються громадяни різних держав, чи люди, безпосередньо зайняті роботою у міжнародних організаціях; збиток, якого завдано зачіпає різні держави чи міжнародні організації» [23, с. 91].

Міжнародний тероризм безпосередньо робить замах як на інтереси життєві світової спільноти, так і на основні свободи та права окремо взятих людей, бо постійно супроводжується жорстокістю та нетерпимістю. В наш час, міжнародний тероризм представлений, основним чином ісламськими фундаменталістами. Відрізняються бойовики-ісламісти справді фанатичною прихильністю до релігійних ідеалів, високим бойовим професіоналізмом та залізною дисципліною. Оперують сучасні організації у міжнародних масштабах та використовують новітні досягнення у галузі транспорту, зв'язку, озброєнь та є знаним джерелом загрози для життя значної кількості людей, а також світової стабільності політичної та економічної систем. В наш час, це одна із проблем глобального масштабу [15];

2) внутрішній (тотальний) – поширеність тероризму на усій території держави. Подібна ситуація може мати місце при умові або державної слабкої влади, що не може здійснювати боротьбу із терористичними групами, або у випадку коли дана держава знаходиться у стані латентної війни із іншою країною, і відповідні акти тероризму підривають загалом безпеку держави, завдають значної шкоди всьому суспільству, роблять спроби створити обстановку деякої пригніченості у суспільстві в цілому.

До тероризму внутрішнього відносять «здійснення мотивованих політичних убивств громадських чи державних діячів цієї держави, посягання на її конституційні основи, функціонування та створення незаконних озброєних формувань, захоплення заручників без будь-якого переміщення їх за кордон та інші» [86, с. 14]. Досить яскравим прикладом може слугувати існування червоних бригад, котрі діяли на усій території Італії в 70–80 роках, проводячи кожного року до 2000 актів тероризму;

3) селективний – розповсюджений на деякій території, що є складовою частиною держави. Його головна мета є такою ж самою, проте, масштаби не такі великі, бо обмеженні конкретною територією. Для прикладу – діяльність Ірландської республіканської армії (ІРА). Саме від рук терористів з ІРА загинуло близько 3000 осіб у результаті конфлікту у Північній Ірландії. Варто відмітити, що дві третини від усіх загиблих людей це цивільні особи, що так чи інакше випадково там опинились там, де було скоєно акт. Переважна кількість подібних актів ІРА проводила у кількох районах Північної Ірландії: Лондонферрі, Белфасті, а також у прикордонні із Ірландською республікою [35];

4) локальний – ґрунтується на тому, що тероризм вчиняється або на дуже не великій місцевості, або на певному окремо взятому об'єкті, або проти деякої конкретно встановленої категорії людей, проте, при умові, що відповідні наслідки даної дії мають мати вплив не лиш на мешканців даної місцевості чи у більш загальному плані на об'єкт впливу, та викликати занепокоєння, резонанс, залякувати невизначене коло громадян. Так, робота баскської організації «Вітчизна та свобода» (ЕТА) у переважній мірі полягає у скоєні вибухів та вбивств службовців уряду Іспанії, передусім керівників спецслужб. Ще одним із прикладів являється здійснення низки вибухів у місті Житомирі 1998 року. Дані вибухи були скоєні проти однієї із фірм із ціллю усунення конкурента за допомогою знищення об'єктів власності, а також залякування робітників та власників даної фірми. В даному випадку, ніякі інші, об'єкти крім неї самої не постраждали [23, с. 92].

Далі проведемо аналіз наступної класифікації із загальної системи класифікацій терористичних проявів – складових проявів тероризму. Відповідно до даного цим критерію терористичні вияви слід розглядати за мотивами, суб'єктами, цілями, методами, засобами, об'єктами, змістом діяльності, а також характером загальних наслідків.

Дослідник І.В. Діордіца встановив, що за суб'єктами прояву розрізняють акти тероризму, які:

- вчинені людьми, що заходяться на державній службі та підготовлені спеціально для даної мети;
- вчинені етнічними пригнобленими меншинами (корсиканці, баски, північні палестинці, ірландці та інші), що прагнуть до політичної та культурної автономії, так званий «іредентизм»;
- вчинені релігійними фанатами (для прикладу ваххабізм);
- спричинені визвольними рухами у країнах «третього світу», для прикладу – герилья (війна партизан в державах Латинської Америки);
- вчинені окремими організаціями осіб чи індивідами [33, с. 64].

В.А. Ліпкан виділив види тероризму за відповідними видами мотивів. Варто зазначити, що якщо колись переважав підхід, при якому мотиви у терористів могли бути тільки політичні, то в наш час, значна кількість дослідників не схильна обмежувати вияв тероризму тільки цим.

Грунтуючись на висновках зроблених В.А. Ліпкана, можна виокремити наступні мотиви скоєння терористичних актів:

- релігійні;
- політичні;
- помсти;
- націоналістичні;
- прагнення до самоствердження [64, с. 47].

П.Д. Біленчуком у відповідності до видів цілей було виокремлено такі акти тероризму:

- підриив – знесилення чи придушення супротивника з ціллю одержання певних поступок, (для прикладу, звільнення вже засуджених терористів-однорумців тощо);

- провокування до бездіяльності чи дій тих або інших сил із ціллю зміни політики, що проводиться у країні, здійснення вигідних для терористів одних або інших дій (утримання від подібних);

- демонстративність – притягнення уваги та збудження громадськості до тієї справи, за котру ведуть безпосередню боротьбу терористи [8, с. 11].

В.К. Грищук акти тероризму класифікує за засобами діяльності, які, в свою чергу, поділяють на матеріальні та нематеріальні. У відповідності до загальної теорії управління безпосереднім засобом насильства може бути, будь-який із видів зброї. Як засоби матеріальні застосовуються наступні її види:

- інформаційна (пропаганда помилкових ідей, демагогія, залякування з використанням ЗМІ);

- економічна (ембарго, санкції, кредити міжнародного валютного фонду);

- геноцидна (наркотики, алкоголь, отруйні хімічні речовини тощо);

- фізична (вибухи, убивства, підпали, викрадення людей);

- технологічна (хімічна, ядерна, бактеріологічна (біологічна), інша зброя ураження мас), йде мова про так званий тероризм технологічний [23, с. 93].

На думку А.С. Шанди, до нематеріальних актів тероризму відносяться:

- погрози, які не зафіксовані на матеріальних інформаційних носіях;

- хибні повідомлення відносно вибухи, що готуються, отруєння, вбивства та інші [Шанда].

Є. Ф. Бахчеван за способами вчинення виділяє такі акти тероризму:

- провокування повстання, збройного заколоту або військового перевороту з метою захоплення влади;

- порушення загальної системи управління в державі з використанням вбивств політичних лідерів, навіювання жаху, шантажу, відчаю;
- руйнування всіх основ цивілізованого життя та створення хаосу у роботі систем життєзабезпечення та зв'язку, транспортних засобів, роботі установ та організацій сучасного соціуму [4, с. 30].

В.Ф. Ткач у відповідності до об'єкту спрямованості розрізняє такі акти тероризму, що :

- вчиняються проти основ безпеки певної держави;
- вчиняються проти безпеки громадян;
- вчиняються відносно майна чи окремих юридичних або фізичних осіб [104, с. 29].

В.А. Ліпкан за змістом діяльності виділяє діяльність терористської групи (організації, особи), направлену на зміни у навколишньому (зовнішньому) світі, та діяльність внутрішню терористських груп, направлену на забезпечення свого власного існування.

У випадку першому, діяльність групи направлена проти держави, що проявляється у:

- загрозі посягання чи посяганні на здоров'я та життя: вищих посадових осіб; осіб посадових нижчого рангу; представників органів правопорядку; лідерів релігійних організацій, партійних рухів, громадських об'єднань тощо;
- загрозі посягання чи посяганні на об'єкти державного господарства, (для прикладу, об'єкти Міністерства Збройних Сил та оборони, представництва та майно за кордоном, а також підприємства із виробництва шкідливих для людини хімічних, ядерних та біологічних матеріалів);
- загрозі посягання чи посяганні на об'єкти, що не належать до власності держави [64, с. 58].

У другому випадку, діяльність терористичної групи, направлена проти деяких організацій, що проявляється у:

- загрозі чи посяганні посягання на здоров'я чи навіть життя членів даних організацій (зазвичай, злочинні дії спрямовані саме на членів виборних органів, керівництво організацій);

- загрозі посягання чи посяганні на об'єкти власності організацій;

- загрозі посягання чи посяганні на об'єкти, що на пряму не належать організації (комунікації, транспорт тощо);

- загрозі посягання чи посяганні на життя або здоров'я осіб, що не являються відповідними членами даної організації (для прикладу, випадкові відвідувачі) [64, с.58].

У третьому випадку, діяльність терористичної групи, направлена проти певного індивіда, що яскраво проявляється у:

- загрозі посягання або посяганні на свободу, життя та здоров'я індивіда чи близьких для нього людей;

- загрозі посягання чи посяганні на майно, що наявне у власності або у володінні людини чи близьких їй осіб [64, с. 59].

Також, як було встановлено І. В. Діордіцом, дії терористичної групи полягають у:

- діяльності, що пов'язана саме із безпосереднім скоєнням терактів;

- діяльності інформаційно-розвідувального характеру до скоєння терактів (розповсюдження відомостей відносно захоплених осіб, щодо «намірів» організації, збирання інформації відносно об'єкту тероризму, його близького оточення, перевірка та розробка маршрутів рухів тощо);

- господарсько-матеріальному забезпеченні терористичної організації відносно підготовки теракту (знаходження фінансових та транспортних засобів скоєння злочину, виготовлення потрібних знарядь, придбання (найм) та підбір, купівля місць для перебування учасників організації, утримання осіб, яких було викрадено тощо);

- охоронному та контррозвідувальному забезпеченні діяльності із вчинення терактів (здійснення охорони місця де було вчинено злочин,

утримання викрадених людей, баз, складів тощо, вербування співробітників спецслужб, перевірка нових членів організації);

- навчанні, підборі, а також перепідготовці відповідних учасників організації, ознайомлення із досвідом других терористичних організацій;

- керівництві, підтриманні та встановленні зв'язків із державними структурами та іншими терористичними організаціями [33, с. 64].

Відповідно до характером наслідків, І. В. Діордіц, терористичні акти поділив на такі, що спричиняють:

- значну шкоду для здоров'я – втрата працездатності, психічний розлад здоров'я, тілесне ушкодження тощо;

- заподіяння шкоди життю людей чи для їхнього здоров'я, шкоди моральної, матеріальної чи усіх видів у множині (для прикладу, 19 жовтня 1998 року о 9 годині 40 хвилин до прикордонного відділення контролю в аеропорту міста Кривого Рогу Дніпропетровської області зателефонувала невідома особа та повідомила, що у літаку Ан-24, що мав летіти до міста Стамбул, закладено вибуховий пристрій, після перевірки даної інформації ніякої вибухівки не виявлено);

- людські жертви, що можуть бути: груповими (двоє та значно більше осіб). В даному випадку, під груповими слід розуміти: множину нічим не об'єднаних людей множину людей, яких об'єднують деякі цілі, обов'язки тощо (для прикладу знищення деякої кількості людей, які відносяться до однієї партії, до однієї соціальної верстви чи додержуються подібних поглядів. Таким терактом, для прикладу, був розстріл на Олімпіаді 1972 року спортивної команди з Німеччини). Людські жертви можуть також одиничними (смерть лише однієї людини);

- матеріальну шкоду. Із досвіду практичного відомо, що шкода матеріальна, спричинена актами тероризму, досить часто спричиняє до неможливості застосування частково чи повністю за цільовим призначенням тих або других предметів. Часом шкода виявляється у частковому пошкодженні людського майна, через що його можна буде застосовувати за

призначенням цільовим після відповідного відновлення. Так, для прикладу, 29 серпня 1998 року у Бельгії Фронт визволення тварин взяв на себе відповідальність за підпал ресторану швидкого харчування «Макдональдс». Тоді пожежа завдала значних збитків на загальну суму в 1,4 млн. доларів США. Досить часто терактами спричиняється особливо велика, катастрофогенна або дуже велика шкода. Прикладом подібних загроз може бути ядерний тероризм, де головним засобом, предметом чи знаряддям скоєння злочину являються відповідні ядерні матеріали, що може спричинити до фатальних змін, що безпосередньо загрожують існуванню всієї планети в майбутньому [23, с. 93].

2.2 Причини і джерела ескалації тероризму

Великою проблемою та загрозою сучасного світу являється тероризм. Він складає велику небезпеку для існування держави, суспільства та кожної окремо взятої людини. В наш час, у світі існують окремі регіони, де тероризм є найбільш важливим чинником, в цілому визначає життя суспільства, має вплив на загальний характер відносин міжнаціональних, контролює відносини міждержавні. Безпосереднім проявом тероризму є сучасні війни, етнічні, політичні та релігійні конфлікти, ісламський екстремізм. Безпосередньою жертвою тероризму може стати як суверенна держава, так і окремо взятий індивід.

Розглянемо джерела та причини ескалації тероризму на прикладі Середнього Сходу. Тероризм в цьому регіоні протягом значної кількості років зостається однією із найбільш актуальних проблем сучасності. Середній Схід характеризується досить значним рівнем політичної нестабільності, релігійної та етнічної фрагментації, економічною нерівністю, що в свою чергу створює досить сприятливі умови для появи та розповсюдження груп терористів по всьому світу.

Застосована методологія системного аналізу дозволила встановити різноманіття факторів взаємного впливу тероризму та основні тенденції в аналізованому регіоні. Для деякої побудови прогнозного сценарію застосовується спрощений метод, що надає опис впливу тероризму на загальну динаміку демократизації та глобалізації в майбутньому.

Зміни, які розпочалися на Середньому Сході під час повстань «арабської весни», краху режимів традиційних та розвитку регіонів, де немає ніякого управління, стали досить сприятливим підґрунтям для збільшення загальної кількості терористичних організацій. В наш час, аналізований все ще знаходиться під ефектом різних потрясінь, кінець яких залишається невидимим. На переконання багатьох дослідників, регіон і в майбутньому буде основним центром тероризму та «важливою платформою» для здійснення експорту нестабільності, тероризму та насильства у всі регіони світу [22, с. 126].

В даному аспекті, варто здійснити короткий історичний ракурс з окресленої проблематики.

XIX століття на Середньому Сході характеризувалося виникненням релігійних та націоналістичних рухів, що прагнули скинути іноземне панування чи побудувати власні держави, а також застосуванням насильства як інструменту політичного, наприклад, терористичні акти та вбивства.

Далі у XX столітті місце мало арабсько-ізраїльське протистояння, яке стало одним із головних джерел розвитку тероризму у всьому регіоні. Окрім того, у аналізований історичний період було започатковане утворення ісламістських радикальних груп, таких як «Аль-Каїда» та «Брати-мусульмани». У 1979 році відбулася Іранська революція, що спричинила до встановлення режиму теократичного та розповсюдження ісламського екстремізму.

У XXI столітті мали місце війни в Афганістані та Іраку, які сприяли дестабілізації регіону, а також створили досить сприятливі умови для появи та діяльності небезпечних терористичних угруповань. Також необхідно відмітити

зростанні загального впливу «Ісламської держави» (ІДІЛ), котра захопила велику частину територій в Іраку та Сирії, а також на застосуванні тероризму як зброї у проксі-війнах між регіональними державами [13].

Також варто звернути увагу на зростання тероризму внутрішнього над тероризмом транснаціональним для Середнього Сходу. Враховуючи таку зміну важливості, донори із розвинених держав світу менш схильні до надання допомоги в боротьбі із тероризмом, тому що їх активи не знаходяться під такою загрозою за кордоном чи вдома. Подібна реакція, можливо, є не досить далекоглядною, оскільки тероризм внутрішній, як показує досвід, сприяє посиленню та розгортанню тероризму транснаціонального з часом, тому що терористи роблять спроби привернути значно більше уваги уже після відточування власної майстерності.

З позиції конфлікту на Середньому Сході, то на даний регіон наразі припадає значна частка смертей у конфліктах по всьому світі. Однак, у 2023 році загальна кількість людських смертей від проявів тероризму знизилася на 9% до 6701 смертей і наразі є на 38 % менша, ніж під час максимуму у 2015 році. Зменшення загальної кількості людських смертей було дзеркальною реакцією на зменшенням загальної кількості випадків, коли загальна кількість всіх атак зменшилася фактично на 28 % із 5463 людських смертей у 2021 році до 3955 людських смертей у 2023 році.

Насильницькі конфлікти є головною рушійною силою тероризму в країнах Середнього Сходу. Так, у 2023 році більш ніж 88 % нападів та 98 % всіх смертей від тероризму відбулися в країнах із конфліктами [22, с. 127]

Дослідниця В. Баранова виокремлює комплексний спектр головних причин, а також джерел, які сприяють появі міжнародного тероризму, до котрих належать:

- політична нестабільність;
- конфлікти на етнорелігійному ґрунті;
- соціальна несправедливість,
- економічна нерівність;

- розповсюдження екстремістських ідеологій;
- слабкість державних інституцій;
- існування транснаціональних терористичних мереж [3, с. 14].

Дослідник М. Бунчук відмічає, що безробіття, економічна нерівність, а також бідність створюють досить сприятливі умови для рекрутування та радикалізації терористів.

Люди, котрі відчувають себе позбавленими перспектив та маргіналізованими, більш частіше схильні до насильства та екстремістських ідеологій. Накладення економічних санкцій можуть спричинити до соціальних потрясінь та економічного занепаду, що, в подальшому, може стимулювати розвиток і активізацію терористичної діяльності.

На думку, М. Бунчук, терористичні угруповання досить часто застосовують незаконну торгівлю зброєю, наркотиками, а також іншими товарами для того, щоб були кошти на фінансування власної діяльності. Акти тероризму завдають безпосередньої шкоди економіці, за рахунок руйнування інфраструктурних об'єктів, шкодячи туристичній діяльності та стримуючи надходження інвестицій. Окрім того, вони можуть спричинити до збільшення загальних витрат на оборонну сферу та безпеку [11, с. 62-64].

На думку Ю. Данильченко, тероризм не має однієї єдиної причини, однак, є результатом певної взаємодії багатьох факторів. Дані фактори слід поділити на наступні три основні групи:

- фактори соціально-економічні (нерівність, бідність, безробіття, політична маргіналізація, соціальна несправедливість, релігійна та етнічна дискримінація);
- фактори психологічні (особливості терористів особистісні, такі як екстремізм, фанатизм, прагнення до самоствердження, схильність до насильства);
- фактори ідеологічні (релігійний фанатизм, політичний екстремізм, ксенофобія, націоналізм) [25, с. 229-230].

Дослідник Ю. Данильченко підкреслює, що основні фактори, які обумовлюють тероризм, не можуть діяти ізольовано, а є взаємопов'язаними та значною мірою посилюють один другого. Для прикладу, бідність може спричинити до соціальної маргіналізації, що, власною чергою, може штовхнути людину до екстремізму. Не дивлячись на те, що існує велика кількість різних факторів, що обумовлюють тероризм, вчений зазначає, що терористи здійснюють свідомий вибір, коли вдаються до насильницьких дій. Вони не являються простими жертвами певних обставин, а обирають для себе шлях терору, з метою досягнення власних цілей [28, с. 4].

Дослідник, Г. Новоскольцев виокремлює цілу низку факторів, що сприяють появі тероризму, таких як соціальна несправедливість, політична нестабільність, економічна нерівність, етнічні конфлікти, релігійний екстремізм та діяльність груп терористів. Вчений описує різноманітні форми прояви тероризму, враховуючи збройні напади, захоплення заручників, вибухи, акти саботажу та застосування зброї масового знищення. Також він проводить аналіз методів вербування та пропаганди, які застосовуються терористичними угрупованнями [73, с. 49-51].

Основні причинами тероризму на Середньому Сході досить складні та багатогранні. Більш детальніше розглянемо їх.

1. Фактори історичні та політичні. Після закінчення Першої світової війни колоніальні держави на штучній основі створили кордони на Середньому Сході, котрі не збігалися із релігійними та етнічними групами. Це в свою чергу спричинило до сепаратизму та розгортання конфліктів. Довготривалий та нерозв'язаний конфлікт між Палестиною та Ізраїлем є одним із основних джерел тероризму у всьому регіоні. Вторгнення США на територію Іраку у 2003 році, а також окупація Ізраїлем територій Палестини сприяло дестабілізації ситуації в регіоні і створило досить сприятливі умови для появи та розгортання тероризму. Повна відсутність прав людини та демократії, а також тотальна корупція у значній кількості держав Середнього

Сходу спричинили до гніву та відчуження населення, що зробило їх набагато більш сприйнятливими до ідеологій екстремістів.

2. Фактори соціально-економічні. Високий рівень безробіття та бідності, особливо з поміж молоді, робить набагато людей більш сприйнятливими до того щоб стати завербованими терористичними угрупованнями. Певна нерівність у розподілі багатства, а також доступу до ресурсів та дискримінація релігійних та етнічних груп, значною мірою посилює соціальну напругу та безпосередньо сприяє розвитку тероризму. Велика кількість молодих людей на Середньому Сході відчують, що в них просто не існує ніякої змоги покращити власне життя на підставі законних шляхів. Власне, це може спричинити до того, що вони звернуться до тероризму як до певного способу висловити власну невдоволеність та змінити «status quo» [26, с. 115].

Значний рівень безробіття, а також низький рівень освіти роблять цих людей більш схильними саме до радикалізації. У тому випадку, коли люди не мають ніякої змоги для власної самореалізації, вони переважно стають більш сприйнятливими до екстремістських поглядів.

Значна кількість держав Середнього Сходу мають авторитарні режими правління, що пригнічують свободу слова та політичне інакомислення. Це в свою чергу спричиняє до того, що люди безпосередньо звертаються до тероризму як до певного способу боротьби із урядом та вимагають запровадження знаних змін.

Разом із тим, Середній Схід – це регіон із досить багатою релігійною різноманітністю та із великою історією пов'язаною із конфліктами пов'язаними на релігійному ґрунті. Дані конфлікти застосовуються групами терористів для безпосереднього розпалювання насильства та ворожечі. Певні етнічні групи на Середньому Сході себе відчують маргіналізованими та дискримінованими. Це в свою чергу спричиняє до того, що вони звертаються саме до тероризму як певного до способу боротьби за власні права [19, с. 254]. В даному аспекті, також слід додати, що бідність являється досить розповсюдженою проблемою на Середньому Сході, і вона робить людей

досить схильними до радикалізації. Тоді, коли люди борються за задоволення власних головних потреб, вони стають набагато більш сприйнятливими до екстремістських поглядів, які передбачають прості рішення наявних важких проблем.

Розрив між бідними та багатими на Середньому Сході є досить великим. Це в свою чергу, спричиняє до виникнення соціальних заворушень і нестабільності, що застосовується терористичними групами для досягнення поставлених завдань. Велика кількість держав Середнього Сходу сильно безпосередньо залежать від доходів нафтової галузі. В момент, коли ціни на нафтопродукти зменшуються, це спричиняє до виникнення соціальних заворушень та економічних труднощів, що також застосовується терористичними угрупованнями.

Досить високий рівень безробіття також являється причиною тероризму на Середньому Сході. Коли у людей не має роботи, вони відчують себе розчарованими та безнадійними, що робить їх значно сприйнятливішими до екстремістських поглядів. Слід також враховувати, що корупція – розповсюджена проблема на Середньому Сході. Це спричиняє до недовіри до влади країнах [66, с.12].

3. Фактори релігійного характеру. Певні терористичні угруповання на Середньому Сході виправдовують власні дії ідеологією релігійною, котра закликає до прояву насильства над «невірними». Виникаючі суперечки між людьми різних релігійних груп, такими як шіїти та суніти, також сприяють розвитку тероризму. Певні терористичні групи застосовують релігійні тексти, для прикладу такі як «Коран» з метою, щоб виправдати власні дії насильницького спрямування. Вони здатні вирвати цілі цитати із контексту чи невірно інтерпретувати їх, щоб сказати, що Бог відав їм наказ вести джихад чи вбивати невірних. Релігійний екстремізм це віра у те, що одна релігія або інтерпретація релігії являється однією єдиною вірною, і що всі другі є помилковими. На думку екстремістів, вони мають повне право застосовувати

насильство для того, щоб повернути інших людей у власну віру чи щоб захистити власну віру від можливих переслідувань [75, с. 969-971].

4. Фактори глобальні. Безпосередній вплив глобалізації на тероризм на Середньому Сході це досить багатогранна та складна тема, яка не має однієї єдиної відповіді. Існує низка факторів, що сприяють тероризму в даному регіоні, а глобалізація це тільки один із них. Процес глобалізації сприяв полегшенню розповсюдження екстремістської ідеології, а також вербування терористів. Досить легкий доступ до боєприпасів та зброї робить атаки терористів більш смертоносними.

Певні експерти стверджують, що глобалізація може значною мірою посилювати тероризм, полегшуючи терористам вербування та розповсюдження власної ідеології. Інші вважають, що глобалізація може мати й вплив позитивний, сприяючи демократії та економічному розвитку, що може допомогти знизити рівень тероризму.

Глобалізація значно полегшила терористичним групам доступ до технологій та інформації, які вони можуть застосовувати для вербування, планування атак та розповсюдження пропаганди. Разом із тим, глобалізація полегшила людям подорожі та переміщення грошей та товарів, що дозволяє терористичним групам здійснювати вербування нових членів, фінансувати свою діяльність та переміщувати зброю. Глобалізація може спричиняти до втрати культурної ідентичності, що в свою чергу може спричинити до виникнення почуття ворожнечі та ресентименту, які терористичні угруповування використовують для вербування людей [43, с. 182].

В даному аспекті, варто також розглянути сучасні терористичні угруповання, які існують на Середньому Сході.

Ісламська держава (ІД, також відома як ІДІЛ, ДАІШ) – це терористична організація, що з'явилася в Сирії та Іраку. Її головна ціль – створити халіфат, чи ісламську державу, що буде охоплювати увесь Середній Схід. ІД застосовує насильство, включаючи публічні страти, терористичні атаки та згвалтування, щоб досягти поставленої мети [34, с. 11-12]. Власне, ісламська держава в своїх

керується джихадистською салафітською ідеологією, яка спрямована на створення суворої ісламської держави. ІДІЛ має досить чітку ієрархію із власним лідером, військовими командирами та радниками. Фінансується вона за рахунок продажів нафти, яку ІДІЛ видобуває безпосередньо на території, яку контролює, а також за рахунок вимагання та викрадень людей. ІД, застосовує насильство для того, щоб залякати власних ворогів та примусити людей підкорятися їм. Також ІДІЛ застосовує засоби пропаганди, з метою розповсюдження власної ідеології та вербування нових учасників.

ІДІЛ має великий вплив на Середній Схід, оскільки веде війни із урядами таких країн, як Ірак, Сирія. Дії ІД спричинили розгортання гуманітарної кризи, примусивши значну кількість людей залишити власні домівки. ІДІЛ становить велику загрозу для всього світу, тому що вона проводить вербування людей із усього світу для безпосередньої участі у терористичних атаках [77, с. 119].

Наступною небезпечною терористичною організацією є Аль-Каїда. Це джихадистська сунітська організація, котра прагне до повного повалення урядів та встановлення ісламського глобального халіфату. Їх ідеологія полягає в жорсткому тлумаченні шаріату, із певним акцентом на джихад (проведення священної війни) проти невірних людей [59].

Аль-Каїда в своїй діяльності застосовує тероризм як певний інструмент з метою досягнення власних цілей. Дана організація була заснована у 1988 році терористом Осамом бен Ладеном. Вона здобула міжнародну популярність після терактів вчинених 11 вересня 2001 року в США [71]. Вже після загибелі бен Ладена к 2011 році, керівництво даною організацією очолив Айман аз-Завахірі, якого було вбито влітку 2022 року за прямою вказівкою президента США Джо Байдена [99]. В наш час лідером даного терористичного угруповання являється Сеїф альАдель [13].

Представимо приклади найбільших терористичних актів, які були скоєні Аль-Каїдою. Так, 7 серпня 1998 року вантажівки, які були заповнені вибухівкою, вибухнули біля самого посольств США в Танзанії та Кенії. В

результаті цього загинуло 224 людини та більше 5000 одержали поранення [30].

19 терористів Аль-Каїди 11 вересня 2001 року викрали 4 пасажирські літаки та застосували їх як зброю проти цілей у США. Так, два літаки безпосередньо врізалися безпосередньо у вежі-близнюки Міжнародного торгового центру в Нью-Йорку, один із літаків врізався у Пентагон у Вашингтоні, округ Колумбія, а останні четвертий літак розбився у полі в штаті Пенсильванія. У результаті здійснення нападів загинуло 2996 людей та більше 6000 одержали поранення [71].

26 листопада 2008 року десять бойовиків Аль-Каїди провели скоординовані атаки на декілька цілей у Мумбаї, Індія. Напади, що продовжувалися чотири дні, спричинили до смерті 166 осіб та понад 300 одержали різні поранення [21 найбільший теракт]. Також Аль-Каїда несе значну відповідальність за велику кількість терористичних атак, включаючи вибухи та викрадення людей. Основними цілями цієї організації являються військові об'єкти, урядові установи, релігійні та цивільні лідери. Аль-Каїда також застосовує засоби пропагандистського впливу для проведення вербування нових учасників та розповсюдження власної ідеології. Організація відома власною жорстокістю, а також нехтуванням до життя людей [59, с. 89].

Отже, Аль-Каїда – це досить небезпечна терористична організація, що складає досить серйозну загрозу для безпеки та миру, не лише на Середньому Сході, а й у всьому світі.

Наступною розглянемо терористичну організацію Хезболла. Це воєнізована організація та шіїтська ліванська політична партія, яка була визнана терористичною організацією Канадою, США, Ізраїлем, Нідерландами, Австралією, Великою Британією та низкою інших держав світу. Хезболла була започаткована у 1982 році під час проведення ізраїльтянами інтервенції до Лівану. Організація одержує військову та фінансову допомогу від Ірану [91, с. 44].

У Хезболли збройне угруповання є одним із найбільш сильніших у всьому Лівані. Дана організація також має політичне крило, котре представлене у парламенті Лівану. Дане угруповання веде досить активну пропагандистську роботу. Хезболлу звинувачують у багатьох терористичних актах, враховуючи вибухи біля посольства США у Дар-ес-Саламі та Бейруті в 1983 році, вбивства та викрадення ізраїльських солдатів, терористичні акти в Аргентині у 1994 році, напади на війська Ізраїлю в Лівані [91, с. 44].

Наступною значною терористичною організацією вважається Талібан. Це рух ісламістів, що зародився в Афганістані ще на початку 1990-х років. На початкових етапах власного розвитку він здобув власну популярність як певна сила, що змогла забезпечити стабільність та порядок в країні та яка переживала громадянську війну. У 1996 році терористична організація Талібан захопила Кабул та встановила там досить жорстокий режим, що полягав на досить суворій інтерпретації шаріатського права [65, с. 217].

Власне, Талібан в своїй ідеології керується екстремістським поясненням сунітського ісламу. На їх думку, всі аспекти життя, враховуючи економіку, політику та особисте життя, мають регулюватися шаріатським правом. Безпосередньо Талібан також досить вороже відноситься до західних цінностей та вважає, що саме США та інші західні держави є основними ворогами ісламу.

Талібан в своїй діяльності застосовує саме терористичні методи для досягнення власних цілей. Безпосередньо до актів тероризму вчинених ними, відносять вибухи, викрадення людей та вбивства. Також Талібан несе відповідальність за руйнування пам'яток історії, для прикладу таких як статуї Будди в місті Баміані. Також Талібан має великий вплив на загальну ситуацію на Середньому Сході та в Афганістані. Їх репресивна та жорстока політика має досить негативний загальний вплив на життя мільйонів людей по всьому світі. Також Талібан являється основним джерелом дестабілізації у всьому регіоні, а їхня діяльність може спричинити до розповсюдження тероризму [65, с. 218-221].

Боротьба із проявами тероризму на Середньому Сході являється однією із найбільш актуальних проблем сучасного світу. Даний регіон на протязі багатьох років потерпає від діяльності груп терористів. Акти тероризму забирають щороку життя великої кількості людей, дестабілізують ситуацію в країнах регіону та руйнують інфраструктуру.

Отже, тероризм на Середньому Сході це досить складне явище із глибоким корінням, що неможливо пояснити лише одним-єдиним фактором. Його основні причини є багатоаспектними та значними, і в себе включають соціальні, політичні, економічні, а також релігійні чинники. Важливо відмітити, що не усі мусульмани являються терористами, і що більшість засуджує прояви тероризму.

2.3 Шляхи протидії тероризму

Новітні тенденції у безпосередньому розвитку міжнародного тероризму створюють певні додаткові виклики для міжнародної та національної безпеки і потребують відповідного реагування. Враховуючи це, заходи із покращення антитерористичної політики та боротьби із явищем тероризму як на міжнародному, так і на національному рівнях мають мати перманентний характер навіть при умові не високого рівня існуючої загрози. В наш час, зусилля великої кількості держав направлені на значне посилення захисту від загроз тероризму.

Проведений аналіз антитерористичної діяльності регіональних та міжнародних організацій, а також політики цілої низки держав світу дає змогу виділити актуальні тенденції відносно протидії тероризму.

1. Збільшення міжнародного обміну інформацією та взаємодії між державами відносно питань боротьби із терористичними загрозами. На засіданні Ради Безпеки Організації Об'єднаних Націй 12 грудня 2016 року було прийнято резолюцію під № 2322 (одним із авторів котрої була Україна),

яка закликає держави до розширення та посилення міждержавної взаємодопомоги та взаємодії у сфері проведення боротьби із таким негативним явищем, тероризм, обміну інформацією відносно терористичних організацій, а також бойовиків-терористів, враховуючи їх біографічні та біометричні дані. У самому документі також наголошується на вагомості співпраці між правоохоронними та судовими органами відносно розслідування злочинів, які пов'язані із проявами тероризму [89].

Так, прикладом досить тривалого співробітництва із питань протидії тероризму являється взаємодія США із державами ЄС (насамперед Францією, Великою Британією та Німеччиною), яка збільшується із 2001 року, коли адміністрацією Джорджа Буша-молодшого було підписано головну угоду із службою поліції ЄС (Європол). Дана угода надала відповідну можливість проводити обмін технічною та стратегічною інформацією із питань відмивання грошей, протидії тероризму, протиправної торгівлі наркотиками, радіологічними, ядерними речовинами, а також людьми. У 2002 році додаткова угода між компетентними органами США та Європолом дала змогу проводити обмін персональними даними підозрюваних осіб та запровадила інститут офіцерів-зв'язківців. Із того часу співпраця США та ЄС зростає та також охоплює питання відносно активної протидії нелегальній міграції фінансуванню тероризму, іноземним терористам. Було також значно спрощено процедури проведення екстрадиції та безпосередньо посилено взаємодію правового спрямування (для прикладу, було запроваджено практику діяльності слідчих об'єднаних груп чи здійснення відеоконференцій за кримінальними конкретними провадженнями) [86, с. 18].

В лютому 2015 року відповідними службами США було підписано дві угоди із Європолом відносно протидії іноземним бойовикам та нелегальній міграції. Це забезпечило створення платформи для обміну інформацією відносно осіб, що забезпечують переправлення та вербування іноземних бойовиків та відповідних джерел для їхнього фінансування [107, с. 200].

2. Посилення обміну інформацією та взаємодії із питань протидії тероризму між уповноваженими органами на рівні національному. В ЄС було вжито цілу низку заходів, направлених передусім на збільшення ефективності взаємодії, а також обміну інформацією між спеціальними національними та службами поліції, а також значне посилення прикордонного контролю. В 2016 році на основі інформації Антитерористичної групи (м. Гаага) було створено одну єдину базу даних, до котрої у режимі дійсного часу доступ мають більш ніж 20 європейських спецслужб. Заплановано реалізацію пілотного проекту відносно обміну автоматизованого даними між органами правопорядку країн-членів ЄС відносно осіб, що мають судимість. Також, значною мірою активізується робота із уведення у дію Європейської інформаційної системи авторизації подорожей [7, с. 69].

3. Збільшення профілактики терористичним загрозам, у тому рахунку протидія радикалізації.

У великій кількості держав були запроваджені та реалізуються спеціальні програми, які направлені на недопущення розповсюдження у соціумі екстремістських позицій, запобігання втягуванню молодих людей до безпосередньої участі у терористичних угрупованнях, використовуються спеціальні процедури амністії певних осіб, що брали пряму участь у терористичній діяльності, а також адаптації їх до звичайного мирного життя. Також було призначено нового спеціального представника ОБСЄ, що буде опікуватись відповідною координацією обміну вже набутим досвідом за результатами здійснення подібних програм 57 країнами, які входять до складу даної організації. Все більше держав звертає власну увагу на спроможність радикалізації людей у тюрмах. Так, із ціллю запобігання даній загрозі в Китаї наразі розглядається питання відносно ізолювання злочинців, які були засуджені за тероризм від других ув'язнених [55, с. 101].

4. Застосування державними органами новітніх технологій спрямованих на боротьбу із проявами тероризму. Із огляду на досить активне застосування терористами Інтернету, а також соціальних мереж для вербування нових

послідовників та пропаганди, планується створити спеціальний Європейський центр для боротьби із радикалізацією та тероризмом в мережі Інтернет. Він повинен стати елементом наявного при Європолі бюро-довідки в Інтернет-мережі. Не так давно, при МВС Чехії було утворено спеціальний Центр боротьби з гібридними загрозами та тероризмом, діяльність котрого переважно зосереджена на проведенні аналізу різного інтернет-контенту та відповідному реагуванню.

Значну зацікавленість викликає ще один із напрямів протидії тероризму, що з'явився у США зважаючи на існуючі особливості атаки терористів у 2016 році у місті Ніцца (Франція), коли терорист використав вантажівку. Лише в США у 2020 році до Інтернету речей було під'єднано близько 250 млн засобів транспортного призначення, керування котрими може проводитися через Інтернет. Це дає можливість терористам перехоплювати керування транспортними засобами та реалізовувати терористичні атаки в дистанційному форматі, навіть не здійснюючи перетин кордону тієї чи іншої країни. Зважаючи на дану потенційну загрозу у Міністерстві юстиції США було розпочато роботу окремої групи, яка безпосередньо опікується лише питаннями пов'язаними з Інтернетом речей [86, с. 20].

5. Збільшення боротьби із фінансуванням терористів. В грудні 2016 році Єврокомісією було представлено низку заходів щодо боротьби із безпосереднім фінансуванням тероризму відносно посилення контролю на кордонах, удосконалення Шенгенської інформаційної системи (SIS). Окреслений комплекс передбачає зростання загального контролю за здійсненням перевезення грошових коштів, а також золотовалютних резервів під час перетинання кордонів ЄС [62].

Ті особи, що викликають значні підозри, повинні бути ретельно перевірені, навіть у тому випадку, якщо вони ввозять до ЄС менше 10 тис. євро, які є дозволеними. Для збільшення ефективності контролю за банківськими картками та готівковими коштами, які пересилаються поштою, значно більше повноважень одержують органи митного контролю. В свою чергу,

Єврокомісією також було запропоновано запровадити деякі загальні правила відносно здійснення заходів боротьби щодо відмивання коштів, а також ліквідації відповідних джерел фінансування організацій екстремістського спрямування [62].

У межах подібних заходів пропонується відповідне внесення у дану базу даних стосовно: осіб, що підозрюються у безпосередній причетності до терористичних організацій; осіб, котрим заборонено в'їжджати до ЄС; мігрантів, відносно котрих було видано санкцію на проведення депортації. Також ЄС було запропоновано державам-учасницям забезпечити Європол повним доступом до системи SIS.

6. Збільшення контролю за процесами міграції. Збільшення міграційних процесів створює певні додаткові можливості для проведення активізації роботи терористичних міжнародних організацій. Враховуючи це, уряди держав із самими найзначнішими потоками мігрантів (це насамперед держави США, ЄС, Канада) вживають всіх необхідних заходів відносно посилення прикордонного контролю, запровадження дієвих систем спостереження за мігрантами, а також запобігання нелегальній міграції як досить важливих складових системи попередження скоєння терористичних актів.

Збільшення масштабу нелегальної міграції до країн ЄС у 2015 році практично показав всю слабкість європейських інституцій, які були відповідальними за здійснення охорони зовнішніх кордонів, а також надання житла переселенцям. Це такі організації, як Бюро з питань надання притулку EASO (European Asylum Support Office) та агентство із охорони зовнішніх кордонів Євросоюзу (FRONTEX). Враховуючи це, Європейською комісією було підготовлено та у листопаді 2015 року оприлюднено у Брюсселі вже оновлену Європейську політику сусідства (Review of the European Neighbourhood Policy). Відповідно до неї було визначено нові межі відносин ЄС із 16 державами-сусідами на півдні та сході ЄС (враховуючи Україну). Вперше у подібному форматі співпраці в ЄС із її сусідами виникли інструменти безпеки, з поміж яких – боротьба із нелегальними мігрантами. У

грудні 2015 року Європейською комісією було оприлюднено плани відносно створення на основі FRONTEX берегової охорони та прикордонної служби на усіх без винятку кордонах зовнішніх ЄС, що допоможе зменшити кількість біженців із країн Африки та Близького Сходу до ЄС [86, с. 14].

У випадку появи надзвичайних ситуацій (коли країна член-ЄС із будь-якої із причин не здатна впоратися із ситуацією своїми силами), для проведення відновлення прикордонного контролю дана Служба матиме в своєму складі резерв – кількістю 1500 фахівців та все потрібне обладнання. Все це може бути досить швидко передислоковано.

7. Осучаснення національного законодавства відносно питань боротьби із тероризмом, надання певних додаткових повноважень спеціальним службам та правоохоронним органам. Зважаючи на збільшення терористичної загрози, кількома державами було проведено зміну в національному законодавстві відносно питань протидії терористичним загрозам, у тому рахунку було надано певні додаткові повноваження органам правопорядку та спеціальним службам.

Для прикладу, 24 червня 2016 року в Німеччині було прийнято закон «Про заходи з протидії тероризму», котрим було передбачено наступне:

- запровадження значно жорсткіших правил відносно реєстрації власників передплаченого зв'язку;
- забезпечення автоматизованого обміну всіма даними між правоохоронними органами та національними спецслужбами, а також із спецслужбами іноземних країн;
- зростання термінів зберігання певної важливої інформації;
- збільшення оперативної складової у роботі органів поліції, а особливо в аспекті протидії нелегальній міграції;
- зниження із 16 до 14 років мінімального віку громадян, за котрими дозволяється проводити стеження [9, с. 122].

Також були внесені відповідні зміни до Закону «Про Федеральну розвідувальну службу» (BND), котрими збільшуються її повноваження. Так, зокрема, передбачається надання їй відповідного права відносно зняття

інформації із каналів телекомунікацій на території Німеччини, у тому числі і прослуховування громадян держави (BND до цього не мала повноважень проводити таких дій на території країни), зберігання відповідної інформації відносно користувачів мережі Інтернету та передавати її до спецслужб. Разом із тим даним законом також передбачено збільшення контролю за роботою спецслужби зі сторони парламенту та уряду [9, с. 123].

З поміж других додаткових заходів, направлених на протидію тероризму в Німеччині, також слід виділити наступні:

- прийняття земельним парламентом Баварії деякого закону, що передбачає посилення загального контролю зі сторони спецслужб у галузі обміну інформацією та зв'язку;

- надання Федеральній службі захисту конституції повного доступу до відповідних архівів та баз даних організацій обміну інформацією та зв'язку, у тому рахунку до бази клієнтів при умові одержання дозволу від комісії, яка забезпечує реалізацію основних вимог конституції щодо таємниці проведення листування, телефонного спілкування та пошти. Також надається певне право на проведення обшуків, використання агентів під прикриттям та спостереження;

- збільшення можливостей спеціальних служб із пошуку та припинення діяльності протиправного спрямування у кіберпросторі, значна увага приділятиметься Даркнету, що досить активно застосовується терористами;

- значно детальніша перевірка відповідних кандидатів на службу у війську до Збройних сил Німеччини;

- збільшення ефективності координації роботи всіх підрозділів особливого призначення;

- зростання загальної кількості особового складу поліції та спеціальних служб на 4600 осіб;

- загальний розвиток у містах систем відеоспостереження [9, с. 123].

У контексті загального розвитку системи запобігання актам тероризму в Німеччині було заплановано введення новітньої системи оцінювання можливих загроз «Радар», яка призначена для покращення моніторингу за можливими терористами, а також поліпшення взаємодії поліції та органів суду. Це особлива розробка Федерального відомства кримінальної поліції та університету Цюріха. Планується, що оцінка можливих загроз буде проводитися системою за спеціальною шкалою, де ризик буде: помірний, помітний та високий. Дана система буде допомагати правоохоронцям виявляти осіб, що застосовують фальшиві документи [32, с. 383].

Після здійснених терактів, які відбулися у Парижі 13 листопада 2015 року, парламентарі у Франції власну роботу сфокусували на покращенні законодавства у сфері боротьби із терористичними загрозами. Так, у квітні 2016 року було ухвалено закон відносно здійснення реформування пенітенціарної системи. Головною ціллю цих заходів було визначено збільшення відповідальності за діяльність терористичного спрямування та зростання ефективності боротьби з нею. Прийнятий закон, передбачає:

- зростання термінів покарання за діяльність пов'язану із тероризмом (довічне ув'язнення без будь якого права на дострокове звільнення);
- організацію значно суворішого режиму виконання покарань;
- прийняття норм обтяжуючої обставини, що передбачає саме кримінальну відповідальність за вчинення членами організованих угруповань певних окремих злочинів, які на пряму пов'язані із терористичною діяльністю;
- контроль за електронною кореспонденцією тощо [9, с. 128].

Також парламент посилив контроль адміністративний над відповідними районами здійснення антитерористичних операцій, а також та затвердив відповідне положення відносно створення Паризького суду, який спеціалізується на проведенні боротьби із кіберзлочинами. Також, до Кримінального кодексу Франції було внесено нові види злочинів, а саме – створення сайтів із терористичною направленістю поза межами країни. У законі також передбачено й кримінальну відповідальність за недбалість

правоохоронців, а також осіб, що перешкоджатимуть реалізації рішень чи відповідним діям поліції під час запобігання терактам чи вбивствам. Також було посилено боротьбу зі фінансуванням тероризму та відмиванням грошей, а саме було введено заборону на поповнення чи використання банківських карт, котрі не можуть бути безпосередньо пов'язані із ідентифікованою людиною.

В липні 2016 року спеціальною слідчою комісією із питань запровадження заходів щодо боротьби із тероризмом Національної асамблеї Франції було затверджено спеціальний звіт за отриманими результатами розслідувань терористичних актів від 13 листопада 2015 року у місті Парижі. У даному звіті було вказано про досить не високу ефективність заходів, які були здійсненні у межах надзвичайного стану. Також в документі були визначені недоліки у роботі органів розвідки, недосконалість системи судів, низький загальний рівень координації спеціальних служб та досить неефективна співпраця із спеціальними службами інших держав [60, с. 68].

Відповідно до результатів аналізованого звіту членами комісії було зроблено близько 40 пропозицій, направлених на збільшення загального рівня протидії тероризму, що передбачають вжиття багатьох організаційних заходів, створення особливих структур та однієї єдиної бази даних щодо боротьби із проявами тероризму, розробки нової медіа-політики, розвиток систем розпізнавання та відеоспостереження і зчитування автомобільних номерних знаків тощо. Не дивлячись на всі заходи яких було вжито, вже 14 липня 2016 року у місті Ніцца стався наступний терористичний акт, жертвами котрого стали більш ніж 80 чоловік. Запроваджений режим надзвичайного стану після теракту було ще подовжено на 6 місяців.

Подібні підходи відносно посилення протидії терористичним загрозам було застосовано у Республіці Польща. Так, у червні 2016 року там було прийнято закон про антитерористичну діяльність, котрий передбачає надання спеціальним службам певних додаткових повноважень для проведення протидії та попередження терористичних загроз: полегшення доступу

відповідних спецслужб до баз даних, збільшення повноважень відносно здійснення обшуків, а також затримання впродовж 24 годин (до цього було дозволено в проміжку від 6 до 22 годин), висилка іноземців, що становлять загрозу для національної безпеки, надання відповідного права припиняти заходи масового характеру та публічні зібрання у випадку зростання рівня терористичної загрози [49, с. 115].

Також парламентом Угорщини 7 червня 2016 року було внесено відповідні зміни до Конституції, а також цілої низки законів відносно реагування на загрози терористичного спрямування. В Конституцію було додано положення про певну можливість оголошення урядом стану загрози терористичного спрямування. З поміж заходів, які можуть бути запроваджені з боку уряду основними є наступні: комендантська година, обмеження щодо руху транспортних засобів, заборона на заходи масового характеру, посилення охорони державного кордону, здійснення більш строгішого контролю за мережею Інтернет та службами поштового зв'язку. Було також надано відповідний дозвіл на використання збройних сил при здійсненні антитерористичних операцій.

При МВС Угорщини було запроваджено Інформаційно-аналітичний центр спрямований на боротьбу із злочинністю та тероризмом, головним завданням котрого є проведення аналіз та моніторинг даних відносно можливих загроз національній безпеці [74, с. 153].

Незважаючи на вимоги ЄС Туреччина відмовилась здійснити лібералізацію власних антитерористичних законів, що застосовуються також для активного придушення політичної опозиції. Однак, країною було прийнято нову концепцію пов'язану із боротьбою проти Робітничої партії Курдистану, що передбачає безпосередній перехід до тактики наступу, витіснення даних бойовиків із населених пунктів на південному сході держави, значну активізацію бойових дій за допомогою нанесення превентивних ударів авіації та сил спеціальних операцій, що дало можливість запобігти утворенню на півдні країни курдських кантонів [87, с. 28].

Ізраїль є тією державою, що протидіє терористичним проявам із самого початку власного існування. Країною було напрацьовано досить дієву, багаторівневу систему щодо боротьби із тероризмом та набуто значного практичного досвіду у здійсненні антитерористичних заходів. В Ізраїлі проти терористичних угруповувань діють ізраїльська служба загальної безпеки «Шабак», розвідувальна служба «Моссад», підрозділи спеціального реагування поліції, а також збройних сил. Головною перевагою силових структур країни вважається досить значна довіра до них всього населення, високий рівень професійної підготовки їх працівників та досить розгалужена мережа агентів-інформаторів. Також, переважна більшість громадян в Ізраїлі готові до різних надзвичайних ситуацій, а у випадку потреби до терористів під час скоєння терористичного акту право мають застосовувати зброю як охоронці приватних структур, так і силовики. Поєднання в цілому зусиль суспільства і органів державної влади, а також певних окремих громадян у боротьбі із проявами тероризму є доволі дієвим елементом системи загальної протидії даному досить небезпечному явищу [45, с. 87].

Не дивлячись на декларовану готовність країн додержуватися вимог міжнародного та національного законодавства, практика свідчить, що в інтересах збільшення ефективності антитерористичної діяльності також допускається певне вжиття уповноваженими особами та органами заходів, що не завжди відповідають загальноприйнятим нормам права, а саме:

- знищення фізичне лідерів терористичних угруповань;
- застосування особливих методів для дізнання (тортур) відносно людей, які є причетних до терористичних актів;
- використання репресій відносно родичів терористів [45, с. 87].

Так, для прикладу, фізичне знищення осіб причетних до терористичних організацій практикується силовими органами різних держав світу, у тому рахунку й Ізраїлю та США.

Досить поширеною практикою являється використання уповноваженими органами особливих методів ведення допиту (катування)

у межах контртерористичної діяльності. Не дивлячись на те, що подібні дії, зазвичай, не одержують висвітлення у ЗМІ, часом певна інформація про них все ж стає надбанням громадськості. Так, для прикладу, була оприлюднена певна інформація про застосування тортур працівниками ЦРУ США, Служби загальної безпеки Ізраїлю.

Необхідно визнати, що у перспективі окреслені заходи можуть дати позитивний ефект. Проте, їхня невідповідність наявним вимогам закону являється порушенням принципів функціонування міжнародного співтовариства та правової держави. Це може спричинити значне загострення різних конфліктів, що в подальшому спровокують новий виток терористичної загрози та появу нових, значно масштабніших соціальних конфліктів.

Висновки за розділом 2

1. Встановлено, що тероризм класифікується за територією де відбулося вчинення складових проявів (за мотивами, суб'єктами, цілями, методами, засобами, об'єктами, характером наслідків, змістом діяльності), за видами терористських організацій (груп), за рівнем організації. Мотивами скоєння терористичних актів можуть бути наступні: релігійні, політичні, помсти, націоналістичні та прагнення до самоствердження.

2. Встановлені причини і джерела ескалації тероризму. До головних причин, а також джерел, які сприяють появі міжнародного тероризму належать: політична нестабільність; конфлікти на етнорелігійному ґрунті; соціальна несправедливість, економічна нерівність; розповсюдження екстремістських ідеологій; слабкість державних інституцій; існування транснаціональних терористичних мереж.

3. На основі зарубіжної практики визначені такі основні шляхи боротьби з тероризмом: посилення міжнародної співпраці та обміну інформацією між державами із питань протидії тероризму; посилення профілактики тероризму,

у тому рахунку протидія проявам радикалізації; покращення взаємодії та обміну існуючою інформацією із питань протидії терористичним загрозам між уповноваженими органами на рівні національному; застосування органами державної влади нових технологій для боротьби із терористичними загрозами; посилення відповідної боротьби із фінансуванням тероризму; посилення контролю за процесами міграції; вдосконалення законодавства національного відносно питань протидії тероризму, надання деяких додаткових повноважень спеціальним службам та правоохоронним органам.

3 РОЛЬ І МІСЦЕ НАЦІОНАЛЬНОЇ ГВАРДІЇ УКРАЇНИ В СИСТЕМІ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЗАХОДІВ ПРОТИДІЇ ТЕРОРИЗМУ

3.1 Нормативно-правова база протидії тероризму в Україні

Протидія терористичним загрозам не буде справді ефективною без відмінного нормативно регулювання. Існує значна кількість законів України, а також міжнародних договорів та конвенцій регіонального та універсального змісту. З поміж головних слід виділити, передусім Конституцію України, Кримінальний кодекс та велику кількість законів «Про основи національної безпеки України», «Про боротьбу з тероризмом», «Про Положення про Антитерористичний центр». У частині міжнародних актів саму найзначнішу увагу заслуговують Конвенція Ради Європи про запобігання тероризму, Європейська конвенція щодо боротьби із тероризмом та інші конвенції, які досить детально здійснюють регулювання окремих проблематичних сфер, а саме: фінансування тероризму, бомбовий тероризмом, ядерний тероризм тощо.

Стосовно підзаконних актів, то тут варто виділити такі: укази Президента України (Концепція боротьби з тероризмом, заходи відносно збільшення боротьби із терористичними загрозами); постанови КМУ (Порядок реагування на відповідну загрозу скоєння терористичного акту); рішення Ради оборони та національної безпеки (Положення про єдину систему запобігання, припинення в реагування терористичних актів) та багато інших [15].

Вченим С.П. Колесник було виділено декілька основних рівнів відносно правового регулювання боротьби із терористичними загрозами, а саме законодавчий, відомчий, підзаконний та міжнародний [119, с. 29].

Відомий дослідник О. В. Кириченко у власних дослідженнях встановив дещо другу систему нормативно-правового спрямування:

– перша група – законодавчі, а також деякі другі нормативно-правові акти, що будуть встановлювати стратегію протидії тероризму, доктрину антитерористичної безпеки та слугуватимуть основним підґрунтям для протидії злочинам терористичної направленості;

– друга група – множина суміжних та антитерористичних актів, які направлені на захист інтересів суспільства, держави в цілому та на окремо взятих осіб, об'єднань, груп та які визначають аналіз можливих загроз від діяльності терористичних об'єднань;

– третю групу складають нормативно-правові акти Національної поліції, СБУ, а також інших правоохоронних органів, в котрих відображені тактичні аспекти відносно протидії терористичним загрозам та іншим злочинам терористичної направленості [46, с.72-73)

Таким чином, розглядаючи множину нормативних актів більш раціональніше, на нашу думку, було б виокремити їх за наступними основними рівнями: міжнародні, національні, відомчі підзаконні акти (рішення, накази, розпорядження, правила, інструкції, статути, положення).

Передусім варто більш детально проаналізувати національні акти. Основним правовим джерелом в державі являється Конституція України як Головний Закон. Головну основу правового регулювання складає положення Конституції України, що встановлюють основні засади роботи щодо виявлення, запобігання, припинення, зменшення наслідків терористичної діяльності. Власне, боротьба являється одним із найбільш важливих складових в забезпеченні національної безпеки держави на конституційному рівні [51].

Основа конституційна антитерористичної діяльності представлена у статтях 3, 17 та 27. Проведений аналіз статті 3 Конституції дає можливість зробити висновок, що антитерористична направленість повинна бути спрямована на ефективне забезпечення здоров'я, життя, честі, недоторканності, гідності, безпеки та низки інших прав людини. У статті 17 Конституції визначено, що найголовнішими функціями держави Україна являється захист суверенітету та територіальної цілісності, а також

інформаційної безпеки. Досить показовим є те, що у даній статті робиться основний акцент саме на інформаційній та економічній безпеці держави та не йде мова про міжнародну, екологічну безпеку тощо. Варто зауважити, що основна норма частини 1 статті 17 Конституції відносно безпеки має підлягати значно ширшому визначенню та охоплювати основні поняття безпеки в загальному, тобто як деякого стану повної захищеності особи, держави від усіх видів небезпечних явищ, в тому рахунку й від терористичних загроз [51].

Статтею 27 Конституції визначено, що жодна людина не може бути позбавленою власного життя, а основним обов'язком держави являється захист життя, це і складає основну конституційну основу всієї антитерористичної діяльності в державі. Досить важливим являється підхід до превенції тероризму за рахунок права на захист власного життя, оскільки запобігання проявам тероризму – це справа не тільки на те уповноважених органів державою, а і кожного окремого громадянина, котрий може здійснювати подібну діяльність, реалізуючи при цьому частину 3 статті 27 Конституції [51].

Кримінальним кодексом України (ККУ) визначено тероризм як досить небезпечну форму злочинного посягання, в основу котрого безпосередньо покладено прагнення суб'єкта певного протиправного діяння запровадити у громадян почуття страху та порушити звичне функціонування життя, що являється його основною ціллю. Тероризм – це злочин, який має багато об'єктів із подальшим посяганням на безпеку суспільства.

У ККУ встановлено, які саме поняття терористичного діяння, акту за які може настати кримінальна відповідальність. Варто зауважити, що показовим є те, що даний злочин вітчизняний законодавець розмістив у розділі проти громадської безпеки. Із проведеного аналізу тексту статті 258 ККУ можна зробити висновок, що терористичний акт може бути вчинений лише шляхом певної дії, іншими словами скоєння даного злочинного діяння не може проходити шляхом бездіяльності деякої особи. Погроза скоєння подібних дій теж може визначатися актом тероризму, а ціллю вчинення подібних дій є провокації конфлікту, залякування, привернення до себе уваги [56].

В Законі України «Про боротьбу з тероризмом» безпосередньо передбачено порядок здійснення антитерористичної операції, а саме: умови, при яких проводиться така операція, основні права осіб, засоби, які безпосередньо можуть бути залучені для відповідних потреб проведення антитерористичної операції. В законі визначено також основний зміст режиму у районі здійснення операції, головні умови ведення можливих переговорів із терористами, а також інформування населення відносно терористичного акту. Також в даному законі чітко прописані особливості взаємодії органів управління, використання засобів та сил під час підготовки та розробки превентивних навчань та планів [82].

Досить важливим показником дієвості нормативно-правового акту являється практика його використання. В даному аспекті, варто констатувати, що значна кількість норм аналізованого закону мають характер переважно декларативний, ніяких санкцій за порушення котрого зовсім не передбачено. Значна кількість норм закону «Про боротьбу з тероризмом» також мають характер бланкетний та переважно відсилають до неприйнятих законів, в результаті чого ефективність правового регулювання даних норм значною мірою зменшується. Для прикладу, відповідна норма про звільнення від відповідальності, як визначено «...відповідно до законів України...». Хоча ніяких законів, в котрих встановлюються особливі правила відносно звільнення від відповідальності за заподіяння деякої шкоди під час проведення антитерористичної операції в державі, не прийнято; функціонують тільки загальні правила, які визначенні у ККУ [82].

Описаний комплекс вітчизняних нормативно-правових актів, а також оцінювання їх основних змістовних характеристик дають змогу стверджувати, що система протидії тероризму в нашій державі діє лише в межах загальноновизнаних правових норм, сукупне використання котрих направлене на захищеність громадян. Проаналізовані нормативні акти встановлюють основні ознаки терористичної діяльності, у своєму складі містять статті, що здійснюють регулювання діяльності органів влади відносно боротьби із

терористичними загрозами, координації діяльності з протидії тероризму, контролю за нею, визначають кримінальну відповідальність за скоєння таких злочинів. Однак, у діючому вітчизняному законодавстві не за усі злочини пов'язані із тероризмом передбачено кримінальну відповідальність громадян, а саме не встановлено покарання за здійснення пропаганди ідеології самого тероризму, за ввезення в державу видавничих або інших матеріалів із ціллю розповсюдження ідеології тероризму, за кібертероризм тощо.

В даному аспекті, можна констатувати відсутність дієвого антитерористичного законодавства для забезпечення справді ефективного механізму боротьби із терористичними загрозами, що зумовлює необхідність його осучаснення.

Відповідність існуючої антитерористичної системи держави стандартам міжнародно-правової протидії тероризму варто розглядати через призму таких двох основних складників: відповідності вітчизняного законодавства загальноприйнятим міжнародним та правовим стандартам, а також оцінці організаційно функціональних складових діяльності системи українських органів державного управління. Основну правову частину складає існування належного антитерористичного законодавства.

У відповідно до міжнародно-правових документів, наша держава взяла на себе певні зобов'язання забезпечити імплементацію міжнародних стандартів безпеки. Міжнародні нормативно-правові акти визначають загальні засади міжнародної співпраці у сфері протидії та запобігання тероризму.

Основним пріоритетом для ООН є створення відповідних міжнародних норм за допомогою постійного розвитку та прийняття відповідних інструментів міжнародного права, захисту людських прав, за винятком законотворчої роботи (прийняття договорів, конвенцій, декларацій, процедур, угод тощо). З поміж органів ООН необхідно виокремити роботу Генеральної Асамблеї. ООН було створено особливу структуру для боротьби із тероризмом, в котру увійшли різні департаменти, спеціалізовані установи та програми ООН.

Фахівців із міжнародного права вказують на деякі недоліки у боротьбі світового співтовариства проти терористичних загроз, найбільший із котрих – неспроможність ООН дати визначення правове дефініції «тероризм». В даному аспекті, місце має повторення різних міжнародних програм одна із другою, а тому варто підготувати значну кількість документів правового спрямування для їх погодження. Також, на нашу думку, важливим являється внесення певних змін до статуту ООН відносно загальних принципів її роботи, що в майбутньому забезпечило б зростання ефективності боротьби із тероризмом у всьому світі. Однак, на превеликий жаль, замало уваги на рівні міжнародних організацій приділяється запобіганню терористичним загрозам в аспекті знешкодження його основних передумов та причин.

Тероризму, в основі котрого без перебільшення знаходиться ситуація конфлікту, найкраще можна протистояти лише завчасно здійсненими заходами соціального характеру, із опорою на ціннісні переконання людини. Враховуючи негативний вплив в даному контексті міжнародної глобалізації, організовуючи боротьбу із тероризмом на рівні національному, слід враховувати глобальне походження терористичних загроз як міжнародних та комплексних злочинних діянь. Генеральною Асамблеєю ООН було передбачено небезпеку загального розвитку тероризму до рівня загрози в сфері визвольної боротьби народів за мир, незалежність та прогрес, на всій земній кулі ще в 1994 році [31].

Важливим також є розгляд Європейської конвенції із боротьби з тероризмом, яка являється нормативно-правовим регіональним актом спрямованим на здійснення боротьби із терористичними загрозами. Хоча наша держава є однією із країн, які ратифікувала дану конвенцію, проте із того часу на території нашої держави даний міжнародно-правовий акт ще не було використано жодного разу (у відповідності до змісту конвенції, за вимогою договірних держав, підлягають до видачі особи, які були причетним до актів тероризму) [36].

З поміж міжнародно-правових документів також можна виділити й Глобальну контртерористичну стратегію ООН, яка була безпосередньо ухвалена у 2006 році. У відповідності до її змісту держави-учасники мають співпрацювати із ціллю боротьби із актами тероризму у всіх його проявах та формах на просторах Інтернет-мережі [18].

Таким чином, наша держава здійснює взаємодію стосовно питань боротьби із терористичними загрозами, зокрема й із інформаційними – це дає можливість враховувати відповідний досвід законодавчого та організаційного забезпечення й роботи зарубіжних систем спрямованих на протидію такому небезпечному суспільному явищу як інформаційний тероризм.

Вченим О. І. Жайворонком, було запропоновано на рівні міжнародному створити нормативно-правового уніфіковане забезпечення, котре не створюючи ніяких юридичних зобов'язань, мало б лише характер керівних рекомендаційних принципів. На противагу міжнародним конвенціям, відповідні положення типових законів дало б країнам змогу використовувати звід досить дієвих та базових норм права як початкової точки для розробки національного законодавства. Для прикладу, із ціллю припинення процесу насадження екстремістських ідеалів та радикалізації урядами держав можуть бути використані такі дієві заходи, як контрпропаганда та розповсюдження різних повідомлень, які мають стратегічний характер [37, с. 93].

Відносно дослідження питання щодо фінансування терористичних загроз, то Європейським парламентом у липні 2018 року було ухвалено спеціальну директиву щодо протидії відмиванню грошей, що була спрямована на: збільшення прозорості за рахунок встановлення загальнодоступних для компаній реєстрів; збільшення повноважень відповідних підрозділів фінансової розвідки ЄС; мінімізація анонімності, всіх користувачів віртуальних гаманців та валют, а також передплачених платіжних розрахункових карток; збільшення основних критеріїв для оцінки третіх країн із досить значним рівнем ризику та покращення гарантій здійснення фінансових операцій [121].

Запровадження даної директиви було реакцією держав ЄС на зростаючу загрозу терористичних актів та спробою встановити по максимуму жорсткий контроль за фінансовими інструментами та операціями, які можуть бути застосовані для фінансування діяльності терористичного спрямування. Реакцією нашої держави на цю директиву стало прийняття в новій редакції базового закону щодо протидії відмиванню грошей та фінансуванню тероризму, а також здійснення окремих проектів [90, с. 84].

Розглянемо особливості Міжнародної конвенції щодо боротьби із бомбовим тероризмом прийнята у 1997 році. У відповідно до її основних положень, відповідні держави-члени зобов'язуються співпрацювати на шляху запобігання терористичним загрозам, а саме: вживати усіх можливих заходів антитерористичного характеру, обмінюватися перевіреною та точною інформацією [67].

Отже, норми міжнародного права в своєму складі передбачають певні зобов'язання держав-членів криміналізувати певні злочини відповідно до своїх національних законодавств, здійснити певну юрисдикцію відносно злочинців у відповідності до чітко визначених умов та створити спеціальні міжнародні механізми для співпраці, що дають можливість державам-членам або притягати до кримінальної відповідальності злочинців, чи проводити їхню видачу.

Головна мета всіх окреслених документів, на нашу думку, це надання державами одна другій допомоги спеціальними кримінально-процесуальними діями у разі, для прикладу, конфліктів юрисдикцій національних у тому розумінні, що головна відповідальність за боротьбу із даними злочинами лежить на самих країнах, котрі на рівні національному та у межах власної юрисдикції мають вживати заходи із їх попередження та припинення.

Окрему складову правової регламентації діяльності складають різні концепції, доктрини, стратегії та програми, котрими встановлюються цільові настанови, а також основні керівні напрями та принципи діяльності відповідних органів державної влади у конкретній обстановці із ціллю

вчасного виявлення, нейтралізації та відвернення потенційних і реальних загроз інтересам національним України.

В зв'язку із агресією рф, виникла потреба перегляду засад відносно протидії терористичним загрозам. Тому, 05 березня 2019 року було прийнято нову Концепцію, що значною мірою збільшує загальний перелік завдань для органів держави, які проводять боротьбу із тероризмом в нашій державі, а основною загрозою було визначено саме агресивну політику рф. Досить важливим нововведенням стала відмова від залучення до антитерористичної діяльності недержавних суб'єктів охоронної діяльності та громадських об'єднань, тому що російські спеціальні служби досить активно застосовували саме дані суб'єкти для проведення дестабілізаційних заходів в Україні [52].

Варто відмітити, що міжнародне співтовариство має основною своєю метою обумовити притягнення до кримінальної відповідальності у комплексі, як самі терористичні організації, так і контрольовані ними юридичні особи, а також певні інші організації, і їх керівників, а також учасників терористичних угруповань. Міжнародні заходи спрямовані на боротьбу із терористами мають блокувати незаконну діяльність останніх та включати в себе повну конфіскацію їхнього майна на території усіх країн, у тому рахунку грошових активів на банківських рахунках, акцій та часток нерухомості, підконтрольних підприємств [88, с. 24-25].

Таким чином, проведений аналіз нормативно-правових актів, які складають правову основу боротьби із проявами тероризму, засвідчує, що антитерористичне законодавство держави потребує вдосконалення, систематизації та кодифікації із врахуванням потенційних і реальних загроз терористичного спрямування національній безпеці. Зважаючи на потребу в проведенні оптимізації загальнодержавної системи щодо протидії тероризму, варто звернути основну увагу на те, що одним із основних напрямів політики держави в окресленій сфері є реалізація у законодавстві певних запобіжних механізмів, направлених на усунення та виявлення причин і умов, які

породжують тероризм, а також викриття ознак проявів тероризму, недопущення їхнього перетворення на реальні дії.

Також досить вагомим кроком в боротьбі із тероризмом варто вважати розроблення деякої стратегічної програми, котра була б направлена на профілактику виникненню тероризму.

3.2 Діяльність підрозділів НГУ у заходах пов'язаних із припиненням тероризму

Сьогоднішній стан національної безпеки нашої держави в умовах міжнародної складної обстановки, суспільно-політичної та воєнно-політичної обстановки у нашій державі та на її кордонах зумовлює необхідність у обґрунтуванні основ теоретичних оперативного використання Національної гвардії України як військового формування із правоохоронними функціями, що у час мирний входить безпосередньо до складу сил безпеки, а у час воєнний – до складу сил оборони. А саме, вимагають узгодження підходи до встановлення особливостей діяльності підрозділів НГУ у заходах пов'язаних із припиненням тероризму, а саме їх основних завдань, форм, а також основних способів оперативного використання.

Власне, унікальність підрозділів НГУ полягає у врахуванні її особливого статусу, як військового формування із функціями правоохоронного спрямування, яке реалізовує службово-бойову діяльність із виконання відповідних завдань воєнного спрямування та завдань невоєнного змісту – державної, громадської безпеки та безпеки кордону держави. Самою вищою формою внутрішньої безпеки, як множини безпеки особи, державної та громадської безпеки, являється саме безпека державна. В даному випадку, 80% всіх функцій, котрі встановлені законодавством держави, НГУ здійснює саме в інтересах забезпечення безпеки держави, в тому числі і в заходах пов'язаних із припиненням тероризму.

Відповідно, теорія службової та бойової діяльності НГУ займає певне проміжне місце між національнознавством та воєнною наукою і може вважатися складовою частиною теорії громадської, воєнної безпеки, безпеки кордону держави та теорії забезпечення безпеки держави.

Відповідно до статті 1 ЗУ «Про Національну гвардію України» НГУ являється військовим утворенням із правоохоронними функціями, яке безпосередньо входить до системи МВС України та призначено для безпосередньої реалізації завдань пов'язаних із захистом та охорони життя, свобод, прав та законних інтересів суспільства, громадян та держави від будь-яких кримінальних та других протиправних посягань, забезпечення громадської безпеки та охорони громадського порядку, а також у взаємодії із відповідними правоохоронними органами – із забезпечення захисту державного кордону та державної безпеки, припинення терористичної діяльності та діяльності воєнізованих незаконних чи збройних формувань (груп), організованих груп, терористичних організацій та злочинних організацій [84].

ЗУ «Про національну безпеку», а саме стаття 18 визначає, що саме у мирний час НГУ входить до складу сил безпеки та реалізовує правоохоронні функції, а також розвиває певні спроможності, потрібні для виконання відповідних завдань у складі сил оборони. Власне, із введенням воєнного стану НГУ приводиться у безпосередню готовність саме до виконання відповідних завдань за власним призначенням в умовах дії правового режиму воєнного стану, входить до загальних сил, які забезпечують оборону [83].

Під час безпосереднього загострення внутрішньополітичної обстановки у державі, масштаб використання НГУ значною мірою зростає та виходить на більш оперативніший рівень.

Оперативне використання підрозділів НГУ це важлива складова частина воєнного мистецтва та службово-бойового використання НГУ, що охоплює собою практику та теорію підготовки, а також ведення службових та бойових

дій масштабу оперативного формуваннями НГУ самостійно та під час взаємодії із військовими формуваннями та правоохоронними органами.

Оперативний характер використання НГУ безпосередньо пов'язаний із:

- масштабом головних цілей, які визначаються значущістю та характером факторів, котрі підлягають урахуванню під час організації та плануванні управління, а також взаємодії сил та органів різних за належністю та призначенням (правоохоронних та військових);

- кількістю відповідних частин, які безпосередньо залучаються для виконання поставлених завдань;

- рівнем особового складу, що організовує взаємодію відповідних сил та органів (рівнем управління військами).

У відповідності до статі 2 ЗУ «Про Національну гвардію України» з поміж 20 головних функцій НГУ 18 визначають участь НГУ у безпосередньому забезпеченні порядку та громадської безпеки і державної безпеки, що за власною сутністю фактично є функціями правоохоронними, відносять НГУ саме до сил безпеки держави та її відрізняють від ЗС України, а також інших військових формувань країни. Тільки дві функції виконуються НГУ в складі сил оборони, а саме [84]:

- участь у виконанні заходів правового режиму воєнного стану;

- участь у реалізації завдань із територіальної оборони.

Із введенням правового режиму воєнного стану НГУ безпосередньо приводиться у повну бойову готовність до виконання своїх завдань за призначенням та входить до складу сил оборони.

Відповідно до доктрини «Об'єднані операції» (розділ 3 Операція сил оборони) сили та засоби інших військових формувань (ІВФ), до котрих належать НГУ, правоохоронні органи (ПрО), що входять безпосередньо до складу угруповання об'єднаних сил, можуть на самостійній основі чи у взаємодії із другими складовими сил оборони здійснювати визначені Доктриною завдання, а саме НГУ виконує:

1. Забезпечення щодо охорони органів державної влади у місцях їх тимчасового чи постійного місця перебування;
2. Забезпечення громадської безпеки та охорони громадського порядку у зоні виникнення конфлікту;
3. Оборона та охорона важливих об'єктів державного значення у тому числі у зоні конфлікту;
4. Забезпечення відповідного захисту кордону держави у визначеній на те зоні відповідальності;
5. Припинення існуючих збройних конфліктів (других провокацій) на державному кордоні, недопущення незаконного пересікання державного кордону озброєних осіб (чи групи) із території суміжних країн;
6. Повне знешкодження озброєних злочинців та припинення функціонування не передбачених на законному рівні збройних чи воєнізованих формувань (груп), організованих злочинних організації і груп;
7. Участь у воєнних діях у складі спільно створеного угруповання об'єднаних сил [10, с. 15].

Окрім того, для забезпечення громадської та державної безпеки, при виникненні певного збройного конфлікту у середині держави, об'єднані сили, за участю НГУ, можуть безпосередньо бути залученні до виконання завдань в межах власних повноважень у наступних випадках:

- намагання відділити від складу України деякі адміністративно-територіальні одиниці, зокрема, за участю не передбачених на законодавчому рівні воєнізованих та збройних формувань, військових приватних компаній, неурядових, етнічних, терористичних, релігійних чи других організацій;
- спроби здійснення державного перевороту чи незаконної зміни існуючого конституційного ладу;
- дій других країн відносно розповсюдження свого впливу на політичну обстановку в державі, передусім на територіях, які вони розглядають як відповідні зони для реалізації національних інтересів;

- появі масових заворушень на етнічному, політичному, релігійному чи іншому підґрунті (заходи із блокування роботи державних органів влади, порушення функціонування комунікацій, об'єкті тощо);
- перешкоджання діяльності ІВФ та ЗС України;
- забезпечення охорони свобод та прав громадян, протидії злочинності, підтримання порядку та публічної безпеки [10, с. 16].

Оперативне застосування НГУ може бути реалізовано в наступних формах:

1. Оперативні дії НГУ це певна форма службово-бойового використання НГУ (оперативного угруповання, оперативно-територіального об'єднання); множина взаємопов'язаних та узгоджених за метою, часом і місцем дій формувань НГУ, що здійснюються у певному районі за єдиним планом та замислом для виконання поставленого бойового завдання оперативного характеру (оперативного завдання) у межах спеціальної великомасштабної операції, котру безпосередньо очолює орган державної влади (певний орган правопорядку), чи низка спеціальних операцій значно меншого масштабу та другі особливі заходи, які здійснюються НГУ у кількох районах країни, що об'єднані одним загальним замислом та направлені на досягнення цілі деякого оперативного завдання. НГУ у формі даних оперативних дій можуть діяти під час виконання наступних завдань: забезпечення карантинних заходів державного чи регіонального рівня; охорона порядку громадян під час певної ліквідації наслідків катастрофи характеру техногенного державного (регіонального) рівня; охорона порядку під час проведення виборів органів державної влади на національному рівні; підтримка правового режиму надзвичайного стану.

2. Спеціальна операція – це форма взаємозалежних та узгоджених по цілі, часу та місцю безперервних ізоляційно-обмежувальних, розвідувально-пошукових, охоронних, режимних, інших заходів, а також бойових дій з'єднань, військових підрозділів і частин або угруповань НГУ, режимних, оперативно-розшукових та інших заходів органів правопорядку (формувань

других взаємодіючих органів виконавчої влади), які здійснюються в межах обмеженої території за одним єдиним задумом та під загальним управлінням у чітко встановлені терміни з метою відновлення громадського порядку, затримання певних злочинців (активних учасників заворушень), роззброєння чи ліквідації збройних незаконних формувань, припинення, попередження та ліквідації наслідків ситуації кризи терористичного характеру. Спеціальна операція встановлює форму дій тактичного і оперативного рівня. Це безпосередньо залежить від рівня керівництва відповідними діями, кількості залучуваних засобів та сил, загальним рівнем загроз та небезпек.

3.3 Проблеми та перспективи розвитку координації та співпраці між суб'єктами протидії тероризму в Україні

Тероризм, як одна із самих найбільших та складних проблем нашого часу, потребує консолідації відповідних зусиль органів правопорядку на усіх рівнях та дослідників різних галузей науки у справі створення ефективного механізму відносно протидії даному справді небезпечному для всього суспільства феномену. Власне, механізм протидії терористичним загрозам являє собою науково обґрунтовану, побудовану на достовірних даних відносно сьогоденного загального стану, а також тенденцій терористичної злочинності єдину множину функціональних та організаційно-правових компонентів, які забезпечують дієве виконання функцій та завдань системи щодо протидії терористичним загрозам, нейтралізацію наслідків тероризму та сприяння відповідному досягненню компромісу в соціумі. Суб'єкти протидії тероризму та організаційно-правові засади окресленні в ЗУ «Про боротьбу з тероризмом» та певними другими підзаконними та законодавчими актами. Проведений аналіз основних положень нормативно-правових актів стосовно протидії терористичним загрозам доводить, що забезпечення дієвої роботи механізму протидії тероризму є можливим тільки у разі існування чіткої

системи щодо координації дій відповідних суб'єктів даної протидії, а також злагодженої роботи усіх без винятку складових механізму щодо протидії терористичним загрозам.

Поняття координація (від лат. «со» – спільно та «ordinatio» – впорядкування) у найбільш ширшому тлумаченні розуміється як узгодження, взаємозв'язок, приведення у деяку відповідність [40, с. 24].

У загальній структурі щодо протидії злочинності діяльність координаційного характеру відноситься до протидії загальної організації злочинності та безпосередньо займає у ній одне із головних місць. Тому, координація являється частиною діяльності управлінської відносно організації протидії проявам злочинності, проте, на противагу від субординаційних зв'язків, дана взаємодія має місце між непідпорядкованими, самостійними один від одного суб'єктами протидії проявам злочинності.

Вчені визначають різні особливі ознаки координації профілактики чи протидії проявам злочинності під час встановлення її сутності.

Для прикладу, дослідник В. В. Голін стверджує, що координація це з'єднання, погодження, приведення у відповідність та порядок. Основною ціллю координації дослідник вважає певне розмежування функцій органів правопорядку під час здійснення ними запобіжних спеціальних заходів і разом із тим певне погодження та взаємозв'язок їх дій, усунення повторення функцій в роботі, вироблення одного єдиного підходу відносно розв'язання конкретно визначених питань щодо запобігання проявам злочинності [20, с. 76].

Дослідниця А. В. Мозгова визначає координацію роботи правоохоронних органів щодо протидії злочинності як певну передбачену законом, обумовлену об'єктивно, постійну та узгоджену взаємодію із ціллю реалізації всіма учасниками правоохоронної діяльності спільних заходів за самими найбільш пріоритетними напрямками щодо протидії проявам злочинності [97, с. 324].

Однак, на нашу думку, визначення координації, застосовуючи поняття взаємодії, являється не досить вдалим, тому що, на переконання переважної

більшості вчених, поняття взаємодії відповідних суб'єктів протидії злочинності являється більш ширшим, на противагу від координації, що відбувається завжди між суб'єктами самостійним [6, с. 126].

Так, взаємодія може проводитися також у межах одного єдиного суб'єкта протидії проявам злочинності. Також, порівняно із координацією, взаємодії часто бракує деякого зобов'язального компонента.

Найбільш вдалим, структурованим та лаконічним являється визначення координації, яке було надане дослідниками О.М. Литвиновим та О.М. Бандуркою, відповідно до якого координація профілактики певних злочинів це узгодження відповідних дій самостійних суб'єктів загальної системи профілактики злочинів за різними складовими діяльності при існуванні між ними рівноправних зв'язків, спільної стратегічної цілі діяльності для максимізації ефективності протидії проявам злочинності [2, с. 124].

Підсумовуючи всі окресленні позиції науковців під координацією дій відносно протидії тероризму слід розуміти формально встановлену систему взаємопогоджених дій тактично незалежних суб'єктів протидії актам тероризму, побудовану на підґрунті однієї єдиної концепції щодо протидії проявам тероризму. Власне, координація дій відносно протидії тероризму містить певну спільну ціль, яка окреслена національною концепцією щодо протидії тероризму, принципи даної взаємодії, науково обґрунтовану та формально визначену тактику координації, а також безперервність та постійність здійснення подібної діяльності, враховуючи місце, роль і компетенцію кожного із самостійних суб'єктів у системі протидії терористичним загрозам.

З метою координації дій відносно протидії тероризму доцільним є відносити також і координацію дій міжнародну між правоохоронними структурами України та певними спеціалізованими установами других держав та міжнародними організаціями. Для прикладу, Г.П. Жаровська вважає, що дійсно ефективна протидія міжнародній злочинності можлива тільки завдяки втіленню відповідного принципу міжнародної координації [38, с. 476].

У діючій Концепції боротьби із тероризмом зазначається також, що міжнародне співробітництво нашої держави із питань пов'язаних з боротьбою із терористичною загрозою має проводитися шляхом відповідної взаємодії з ЄС у сфері боротьби із тероризмом у відповідності до існуючих норм міжнародного права; вдосконалення, координації та збільшення взаємодії відповідних суб'єктів боротьби з тероризмом із спеціальними службами іноземних держав та правоохоронними органами, антитерористичними органами ОБСЄ, ООН, НАТО, ЄС та іншими світовими організаціями, які проводять боротьбу із проявами тероризму, на основі міжнародних договорів; укладення договорів міжнародних про співробітництво у сфері боротьби із проявами тероризму між відповідними суб'єктами боротьби із тероризмом та уповноваженими органами іноземних країн тощо [52].

Відповідно до положень статей 27 та 28 ЗУ «Про боротьбу з тероризмом» міжнародна координація дій щодо протидії терористичним загрозам може проводитися за допомогою обміну інформації, яка була надана і без будь якого попереднього запиту іноземною країною, якщо це не безпосередньо не шкодить проведенню судового розгляду чи досудового слідства по вправі справи та може допомогти уповноваженим органам іноземної держави припинити терористичний акт, та у формі деякої спільної участі в заходах антитерористичного спрямування із міжнародними та іноземними установами [82].

Таким чином, разом координацією національною дій відносно протидії тероризму слід виокремити ще й рівень міжнародний такої організаційної діяльності. Законодавство щодо протидії терористичним загрозам встановлює доволі чіткі основні засади відносно координації роботи національних суб'єктів, які протидіють тероризму. Так, у відповідності до частини 7 статті 4 ЗУ «Про боротьбу з тероризмом» координацію діяльності відповідних суб'єктів, що безпосередньо залучаються до боротьби із проявами тероризму, проводить Антитерористичний центр при СБУ [82].

Відповідно до пункту 8 Положення про Антитерористичний центр, а також його координаційні групи при регіональних органах СБУ керівник Антитерористичного центру може бути призначений із числа заступників Голови СБУ та звільняється від безпосереднього виконання обов'язків Президентом України [80].

Координація щодо протидії тероризму на пряму пов'язана із структурою організаційною Антитерористичного центру та визначається відповідним міжвідомчим змістом його складу та представництвом регіональним його структурних підрозділів. Структурними центральними компонентами Антитерористичного центру є Міжвідомчий штаб та координаційна комісія.

Остання формується із керівника Антитерористичного центру, а також його заступників; заступників керівника Національної поліції, заступників МВС України, керівників центральних органів виконавчої влади, які безпосередньо забезпечують формування, а також реалізують політику держави у галузі цивільного захисту; заступника начальника Генштабу ЗСУ; заступників відповідних керівників центрального органу виконавчої влади, які реалізують державну політику щодо забезпечення захисту держкордону, Служби зовнішньої розвідки України, Управління державної охорони України, Державної служби спеціального зв'язку та захисту інформації, органу центрального виконавчої влади, що здійснює державну політику у сфері виконання покарань кримінального характеру; командувача НГУ; начальника Управління СБУ в місті Києві, заступника голови Київської міської державної адміністрації, заступників керівників других центральних органів виконавчої влади та інших визначених Президентом посадових осіб [80].

Практично Міжвідомчою координаційною комісією Антитерористичного центру об'єднуються заступники профільні керівників всіх суб'єктів, які займаються протидією терористичним загрозам першого рівня. Характер міжвідомчий Антитерористичного центру залишається і на рівні регіональному. Для прикладу, у структуру Антитерористичного центру входять також координаційні групи, а також їхні штаби, що створюються при

регіональних органах СБУ. До їх складу, крім представників регіональних суб'єктів протидії терористичній загрозі першого рівня, також входять представники других місцевих органів виконавчої влади та установ, підприємств та організацій. Існуючі при регіональних органах координаційні групи СБУ очолюють начальник Головного управління СБУ в Автономній Республіці Крим, начальник управління СБУ в області, містах Севастополі та Києві.

Відповідно до пункту 11 Положення про Антитерористичний центр, а також його координаційні групи при органах регіональних СБУ формою діяльності Міжвідомчої координаційної комісії являються певні засідання, що проводяться у разі потреби, проте не рідше, ніж раз на один квартал. Ті рішення, які приймаються на засіданнях даних комісій, можуть оформлюватися протоколами. До компетенції Міжвідомчої координаційної комісії належать наступні питання:

- погодження проектів програм та концептуальних засад щодо боротьби із проявами тероризму, рекомендації, направлені на покращення загальнодержавної системи протидії тероризму, збільшення ефективності заходів відносно усунення та виявлення умов та причин, що сприяють скоєнню актів тероризму, а також інших злочинів, які здійснюються із терористичною ціллю;

- забезпечення координації роботи відповідних суб'єктів боротьби із терористичними загрозами, узгодження між відповідальними міністерствами, другими центральними органами виконавчої влади розроблених спільних планів щодо запобігання тероризму та його припинення;

- погодження планів груп координації Центру при регіональних органах СБУ відносно запобігання проявам тероризму та їх припинення, опрацювання відповідних побажань про поєднання даних планів із розробленими планами Центру;

- розгляд рекомендацій штабу Центру відносно створення тимчасових міжвідомчих робочих, експертних груп тощо (пункт 10) [80].

Координаційні групи, які на місцях узагальнюють, збирають, аналізують, а також та оцінюють інформацію відносно тенденцій та стану розповсюдження терористичних загроз в регіоні, проводять завчасні розрахунки засобів та сил, що можуть бути використані у протидії терористичним загрозам, проводять та організують антитерористичні операції, а також координують спільну роботу суб'єктів протидії тероризму, вносять відповідні пропозиції відносно вдосконалення та оптимізації загальнодержавної системи стосовно протидії терористичним проявам, збільшення ефективності заходів відносно усунення та виявлення умов та причин, що сприяють вчиненню актів тероризму та других злочинів тощо.

Крім координації, ЗУ «Про боротьбу з тероризмом» передбачає певний обов'язок відповідних суб'єктів протидії терористичним загрозам здійснювати взаємодію власної діяльності. На противагу координації, взаємодія може безпосередньо бути забезпечена із використанням як горизонтальних, так і вертикальних комунікативних зв'язків між уповноваженими суб'єктами протидії проявам терористичних загроз.

Провівши аналіз положення статті 8 ЗУ «Про боротьбу з тероризмом», можна виокремити взаємодію суб'єктів, що на пряму здійснюють протидію проявам тероризму, за наступними напрямками:

– інформаційний, що полягає в обміні інформацією відносно: заволодіння або виникнення загрози заволодіння групами (організаціями терористичними) зброєю, вибуховими речовинами, другими засобами масового ураження; перетинання кордону державного її громадянами, іноземцями, а також особами без будь якого громадянства із ціллю скоєння актів тероризму; виявлених у пасажирів документів для проїзду, які дають їм право на проїзд у транспортних засобах міжнародного та міжміського сполучення, із відповідними ознаками підробки; застосування або загрози застосування терористами, терористичними організаціями чи терористичними групами засобів комунікаційних технологій та зв'язку;

– забезпечувальний, що полягає у сприянні забезпеченню більш ефективнішого контролю прикордонного, контролю за подальшою видачею документів, які посвідчують особу, а також проїзних документів із ціллю запобігання їх підроблення, фальсифікації чи незаконного застосування; запобігання пересуванню чи діям терористів, терористичних організацій чи терористичних груп, а також осіб, що є підозрюваними у скоєнні актів тероризму чи певній причетності до терористичних міжнародних організацій чи груп; припиненні намагань іноземців, відносно яких існують дані про їх причетність до терористичних міжнародних груп або організацій, здійснювати проїзд транзитом через територію держави;

– правоохоронний, що ґрунтується на взаємодії із ціллю припинення злочинної діяльності осіб, які є причетними до тероризму, а саме міжнародного, фінансування, вчинення чи підтримки актів тероризму та злочинів, що були вчинені із терористичною ціллю.

Одним із основних напрямів міжнародної та національної взаємодії у сфері протидії проявам тероризму вбачається певне налагодження постійно функціонуючих систем обміну інформацією. Для прикладу, із ціллю посилення обміну та взаємодії інформацією із питань щодо протидії тероризму між органами на те уповноваженими на національному рівні та покращення прикордонного контролю у 2016 році у ЄС на основі наданої інформації Антитерористичною групою (м. Гаага) було створено Єдину базу даних, до котрої у режимі дійсного часу мають безпосередній доступ більш ніж 20 європейських спеціальних служб. Також розроблено та заплановано здійснення пілотного проекту відносно автоматизованого обміну наявними даними між правоохоронцями держав-членів ЄС відносно осіб, що мають судимість. Разом із тим, активізується робота із уведення в роботу Європейської інформаційної системи авторизації подорожей [88, с 25].

Впровадження автоматизованих баз даних щодо обміну інформацією між суб'єктами національними протидії тероризму, а також інтеграції її із спеціалізованими міжнародними базами даних правоохоронних органів

являється одним із вагомих напрямів удосконалення їх роботи. Прикладом подібної взаємодії являється розроблена система «I-24/7», що в собі поєднує можливості певного доступу до різних баз даних не лише Інтерполу (у своєму складі містить усі бази даних ASF – Автоматична система пошуку, що розміщена у Генеральному секретаріаті Інтерполу), а і національних баз даних держав світу. У даній системі також збільшено коло суб'єктів застосування даної бази: нею також можуть користуватися працівники митних, прикордонних, імміграційних, а також певних інших служб. Значну зацікавленість викликають також «швидкі повідомлення» (diffusions), що розсилаються центральним національним бюро Інтерполу за допомогою системи «I-24/7», із відповідним запитом відносно арешту чи визначення місця знаходження осіб або надання певної оперативної інформації відносно скоєних злочинних дій [28, с. 50].

За допомогою обміну інформацією між відповідними національними агенціями щодо протидії тероризму за даними на 2017 рік База даних Інтерполу відносно іноземних терористів містила дані відносно 14 500 підозрюваних [120, с. 6]. Можна сказати, що саме від структурованості та оперативності обміну даних, а також їх інтегрованості у спеціалізовані міжнародні бази даних відносно терористичних ризиків безпосередньо залежить і ступінь безпосередньої готовності до протидії окресленим загрозам в державі.

Вагомим позитивним кроком стосовно налагодження взаємодії та координаційних зв'язків суб'єктів протидії тероризму стало відповідне прийняття Положення про одну єдину державну систему щодо запобігання, реагування та припинення терористичних актів і мінімізації їхніх наслідків, яке було затверджено постановою КМУ від 18 лютого 2016 року № 9213 [81].

Даним нормативно-правовим актом було покращено забезпечення своєчасного та належного реагування на можливу загрозу скоєння терористичного акту, а саме, уточнено функції Антитерористичного центру, а також інших суб'єктів відносно протидії тероризму та встановлено систему

заходів відносно протидії тероризму в залежності від оголошеного рівня загроз терористичного спрямування: «сірий (загроза є можливою)», «синій (загроза потенційна)», «жовтий (загроза імовірна)» та найвищий «червоний (загроза реальна)». Також вбачається, що дана система взаємодії та координації повинна бути доповнена розробленням певних планів-заходів реагування оперативного на різноманітні види загроз пов'язаних з тероризмом із залученням відповідних суб'єктів протидії другого та першого рівнів та представників сектора приватного.

На переконання фахівців Національного інституту стратегічних досліджень, досить негативними факторами, які гальмують загальний розвиток взаємодії та координаційних зв'язків суб'єктів протидії терористичним загрозам в Україні є, зокрема, відсутність чи недостатність координації, а також міжвідомчої взаємодії, недостатня компетентність ланки управління суб'єктів боротьби із терористичними загрозами, погана підготовленість особового складу відповідальних суб'єктів боротьби із тероризмом щодо виконання завдань на різних етапах боротьби із тероризмом, погане матеріальне та технічне забезпечення, неефективне застосування існуючих матеріальних і фінансових ресурсів тощо. Також, як відмічається у Концепції боротьби із тероризмом, припинення та виявлення терористичної діяльності повинно проводитися за допомогою чіткого розмежування скоординованої взаємодії та повноважень суб'єктів, які проводять боротьбу із тероризмом [52].

Таким чином, зважаючи на окреслені зміни в організаційно-правовій структурі загальної системи протидії терористичним загрозам, з великою актуальністю постають питання відносно розмежування обов'язків суб'єктів які протидіють актам тероризму, зокрема, із ціллю ефективною координації їх дій. Значну увагу привертають питання відносно координації та організації дій під час проведення антитерористичних масштабних операцій для усунення загроз національній безпеці та територіальній цілісності України.

Окремо необхідно наголосити на вагомості співпраці відповідних суб'єктів протидії тероризму із сектором приватним. Зокрема, у відповідності до Плану заходів із реалізації Концепції боротьби із тероризмом необхідним визначено реалізацію наступних заходів: віднесення за спеціально затвердженими критеріями об'єкті в незалежності від їх форми власності до загального переліку об'єктів можливих посягань терористів; запровадження на визначених об'єктах правил, стандартів та технічних умов антитерористичної захищеності; покращення взаємодії суб'єктів боротьби із проявами тероризму із суб'єктами недержавними охоронної діяльності із питань недопущення та запобігання терористичних проявів, забезпечення безпеки об'єктів можливих посягань терористів [79]. Здійсненню окреслених заходів відповідає ідея безпосередньої розбудови державно-приватного партнерства у протидії тероризму.

Підводячи підсумки, можна визначити наступні напрями вдосконалення координації дій відносно протидії терористичним загрозам та взаємодії відповідних суб'єктів протидії тероризму:

- побудова засад взаємодії міжвідомчої суб'єктів протидії тероризму за інформаційним, правоохоронним та забезпечувальним напрямами;
- чіткіше розмежування компетенції суб'єктів, які протидіють проявам тероризму, усунення дублювання їх функцій;
- збільшення рівня скоординованості дій відповідних суб'єктів протидії тероризму в межах діяльності Антитерористичного центру СБУ;
- розробка координації дій та організаційних засад під час здійснення антитерористичних масштабних операцій для усунення існуючих загроз національній безпеці та територіальній цілісності України;
- розроблення відповідних планів заходів оперативного реагування на різноманітні види терористичних загроз із використанням суб'єктів протидії другого та першого рівнів, а також представників приватного сектора;
- посилення координації дій із міжнародними та іноземними агенціями протидії проявам тероризму;

- забезпечення інтеграції автоматизованих вітчизняних баз даних відносно терористичних загроз, а також осіб, які підозрюються у тероризмі, з спеціалізованими міжнародними базами даних;
- розбудова зв'язків у межах державно-приватного партнерства у галузі протидії тероризму;
- збільшення компетенції керівників відповідних суб'єктів протидії тероризму відносно питань координації дій відносно протидії проявам тероризму
- поглиблення співпраці із дослідницькими та науковими установами із ціллю вдосконалення методів та форм координації дій відносно протидії тероризму.

Висновки за розділом 3

Досліджено нормативно-правову базу протидії тероризму в Україні. З поміж головних було виділено та проаналізовано Конституцію України, Кримінальний кодекс та закони «Про основи національної безпеки України», «Про боротьбу з тероризмом», «Про Положення про Антитерористичний центр». У частині міжнародних актів саму найзначнішу увагу заслуговують Конвенція Ради Європи про запобігання тероризму, Європейська конвенція щодо боротьби із тероризмом та інші конвенції, які досить детально здійснюють регулювання окремих проблематичних сфер, а саме: фінансування тероризму, бомбовий тероризмом, ядерний тероризм тощо.

Встановлено, що відповідно до ЗУ «Про національну безпеку», а саме статті 18 визначено, що саме у мирний час НГУ входить до складу сил безпеки та реалізовує правоохоронні функції, а також розвиває певні спроможності, потрібні для виконання відповідних завдань у складі сил оборони. Власне, із введенням воєнного стану НГУ приводиться у безпосередню готовність саме до виконання відповідних завдань за власним призначенням в умовах дії

правового режиму військового стану, входить до загальних сил, які забезпечують оборону.

Визначено напрями вдосконалення координації дій відносно протидії терористичним загрозам та взаємодії відповідних суб'єктів протидії тероризму.

ВИСНОВКИ

В результаті проведеного дослідження були встановлені наступні важливі висновки:

1. Проведено комплексне дослідження теоретико-методологічних засад феномену тероризм в контексті загроз національної та міжнародної безпеки. Встановлено, що тероризм це анти суспільне явище, що проявляється у мирний час та полягає у публічному застосуванні, погрозі використання насильства до невизначеного кола осіб, а також пошкодженні чи знищенні майна, інших матеріальних об'єктів із ціллю наведення остраху на громадян та здійснення безпосереднього впливу на прийняття відповідних рішень органами державної влади або міжнародними організаціями. В свою чергу, національна безпека являє собою такий стан, при якому: в державі будуть відсутні потенційні та реальні внутрішні та зовнішні загрози економіці, суспільному ладу тощо, а громадяни держави зможуть у повній мірі реалізувати власний потенціал, а також гарантовані їм права та свободи за Конституцією. Було встановлено, що міжнародна безпека – це система міжнародних відносин, яка заснована на дотриманні усіма державами загально визнаних норм та принципів міжнародного права, що виключає розв'язання розбіжностей та спірних питань між ними з використанням сили чи погрози.

2. Досліджено тероризм як складне соціально-політичне явище. Встановлено, що тероризм класифікується за територією де відбулося вчинення, складовими проявів (за мотивами, суб'єктами, цілями, методами, засобами, об'єктами, характером наслідків, змістом діяльності), за видами терористських організацій (груп), за рівнем організації. Мотивами скоєння терористичних актів можуть бути наступні: релігійні, політичні, помсти, націоналістичні та прагнення до самоствердження. До головних причин, а також джерел, які сприяють появі міжнародного тероризму належать:

політична нестабільність; конфлікти на етнорелігійному ґрунті; соціальна несправедливість, економічна нерівність; розповсюдження екстремістських ідеологій; слабкість державних інституцій; існування транснаціональних терористичних мереж.

На основі зарубіжної практики визначені такі основні шляхи боротьби з тероризмом: посилення міжнародної співпраці та обміну інформацією між державами із питань протидії тероризму; посилення профілактики тероризму, у тому рахунку протидія проявам радикалізації; покращення взаємодії та обміну існуючою інформацією із питань протидії терористичним загрозам між уповноваженими органами на рівні національному; застосування органами державної влади нових технологій для боротьби із терористичними загрозами; посилення відповідної боротьби із фінансуванням тероризму; посилення контролю за процесами міграції; вдосконалення законодавства національного відносно питань протидії тероризму, надання деяких додаткових повноважень спеціальним службам та правоохоронним органам.

3. Визначити роль і місце національної гвардії України в системі забезпечення заходів протидії тероризму. Досліджено нормативно-правову базу протидії тероризму в Україні. З поміж головних було виділено та проаналізовано Конституцію України, Кримінальний кодекс та закони «Про основи національної безпеки України», «Про боротьбу з тероризмом», «Про Положення про Антитерористичний центр». У частині міжнародних актів саму найзначнішу увагу заслуговують Конвенція Ради Європи про запобігання тероризму, Європейська конвенція щодо боротьби із тероризмом та інші конвенції, які досить детально здійснюють регулювання окремих проблематичних сфер, а саме: фінансування тероризму, бомбовий тероризмом, ядерний тероризм тощо.

Встановлено, що відповідно до ЗУ «Про національну безпеку», а саме статті 18 визначено, що саме у мирний час, НГУ входить до складу сил безпеки та реалізовує правоохоронні функції, а також розвиває певні спроможності, потрібні для виконання відповідних завдань у складі сил оборони. Власне, із

введенням воєнного стану НГУ приводиться у безпосередню готовність саме до виконання відповідних завдань за власним призначенням в умовах дії правового режиму військового стану, входить до загальних сил, які забезпечують оборону.

Визначено такі напрями вдосконалення координації дій відносно протидії терористичним загрозам та взаємодії відповідних суб'єктів протидії тероризму, як побудова засад взаємодії міжвідомчої суб'єктів протидії тероризму за інформаційним, правоохоронним та забезпечувальним напрямами; чіткіше розмежування компетенції суб'єктів, які протидіють проявам тероризму, усунення дублювання їх функцій; збільшення рівня скоординованості дій відповідних суб'єктів протидії тероризму в межах діяльності Антитерористичного центру СБУ; розробка координації дій та організаційних засад під час здійснення антитерористичних масштабних операцій для усунення існуючих загроз національній безпеці та територіальній цілісності України та інші.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Антипенко В.Ф. Поняття тероризму (кримінально-правове визначення). Право України. 1999. № 2. С. 148–151.
2. Бандурка О.М., Литвинов О.М. Протидія злочинності та профілактика злочинів: монографія. Харків. ун-т внутр. справ. Харків, 2011. 308 с.
3. Баранова В. В. Міжнародний тероризм та його вплив на світову політику. Сучасні методи та форми організації освітнього процесу у закладах вищої освіти: збірник матеріалів Всеукраїнської науково-методичної конференції (15 червня 2022 року) / оргком. Н. М. Черненко, О. М. Соловейчук. Одеса. Університет Ушинського. 2022. С. 12-15.
4. Бахчеван Є.Ф. Основні поняття та характеристика сучасного тероризму. Протидія злочинності: проблеми практики та науково-методичне забезпечення. Південноукраїнський правничий часопис. Протидія злочинності: проблеми практики та науково-методичне забезпечення. 2014. Випуск 4. С. 29 – 32.
5. Беззубов Д. О. Проблеми теорії публічного адміністрування в сфері забезпечення національної безпеки. Наукові записки Центральноукраїнського державного педагогічного університету імені Володимира Винниченка. Серія: Право. 2018. Вип. 5. С. 45–49.
6. Бесчастний В.М. Кримінологічне забезпечення протидії злочинності в Україні: монографія. Харків, 2017. 360 с.
7. Білан І.А. Протидія тероризму: досвід ЄС. Інформація і право. №2 (37). 2021. С. 67-73.
8. Біленчук П.Д., Кофанов А.В., Кобилянський О.Л. Міжнародний тероризм: консолідований аналіз забезпечення безпеки. Навчальний посібник. Київ: ННІПСК КНУВС, 2019. 72 с.

9. Білюга А.Д. Залучення військових контингентів країн-членів НАТО до боротьби з міжнародним тероризмом (2001-2021 рр.). Дисертація. Київ. 2023. 258 с.

10. Бондаренко О.Г. Завдання, форми та способи оперативного застосування національної гвардії України у сфері забезпечення національної безпеки. Актуальні проблеми оперативного мистецтва та тактики Національної гвардії України. Науково-практична конференція Національної академії Національної гвардії України 31 березня 2022 р., м. Харків. С. 13 – 16.

11. Бунчук М. М. Економічні причини і наслідки міжнародного тероризму. Аспекти публічного управління. 2016. № 1. С. 59–66.

12. Бусел В.Т. Великий тлумачний словник сучасної української мови. Ірпінь: ВТФ «Перун», 2002. 1440 с.

13. В «Аль-Каїди» є новий лідер – звіт ООН. URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/news-al-qaeda-novy-lider/32273271.html> (дата звернення: 16.08.2024).

14. Васильєв Г. Ю. Підтримка міжнародної безпеки – глобальна проблема людства. Вісник Національного університету «Юридична академія України імені Ярослава Мудрого». 2014. №2(21). С. 155-166.

15. Гбур З. В. Теоретико-методологічні засади поняття «міжнародного тероризму». Державне управління: удосконалення та розвиток. 2021. №2. URL: http://www.dy.nayka.com.ua/pdf/2_2021/5.pdf (дата звернення: 09.07.2024).

16. Гбур З. Нормативно-правові засади боротьби з тероризмом в Україні. Аспекти публічного управління Том 9 №1. 2021. С. 72 – 80.

17. Гіжевський В.К., Головченко В.В., Ковалевський В.С. Популярна юридична енциклопедія. Київ: Юрінком Інтер, 2002. 528 с.

18. Глобальна контртерористична стратегія ООН. URL: <https://www.un.org/counterterrorism/ctitf/ru/un-globalcounter-terrorism-strategy> (дата звернення: 20.08.2024).

19. Годя І.М. Міжнародний тероризм як фактор негативного впливу на туризм. Східноєвропейський історичний вісник. 2018. Вип.6. С. 252-262.
20. Голін В. В. Кримінологія: Загальна та Особлива частини: підручник. Харків: Право, 2009. 288 с.
21. Гончаренко В.Г. Юридичні терміни. Тлумачний словник. Київ: Либідь, 2003. 320 с.
22. Гринько В. В. Тероризм як фактор дестабілізації Середнього Сходу: геополітичні наслідки та шляхи протидії. XXIV Міжнародної науково-практичної конференції здобувачів вищої освіти і молодих учених «ПОЛІТ. Сучасні проблеми науки» : матеріали Міжнар. науково-практ. конф., м. Київ, 2-5 квіт. 2024 р. С. 121–130.
23. Гришук В. К. Тероризм: теоретико-прикладні аспекти: навчальний посібник В.К. Гришука. Львів: ЛьвДУВС, 2011. 328 с.
24. Гусар Л.В. Проблеми визначення поняття тероризму. Правова позиція, № 4 (25), 2019. С. 151 – 157.
25. Данильченко Ю. Б. Віктимологічні заходи протидії тероризму. Науковий вісник публічного та приватного права. 2018. Вип. 2. С. 229–231.
26. Данильченко Ю. Б. Спеціально-кримінологічні заходи протидії тероризму. Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції. 2018. №1. С. 114–118.
27. Данильченко Ю. Б. Тероризм: феномен, детермінація, протидія : автореф. дис. д-ра юрид. наук (д-ра наук) : 12.00.08, Ю. Б. Данильченко; МВС України, Харк. нац. ун-т внутр. справ. Харків. 2018. 34 с.
28. Данильченко Ю. Координація дій щодо протидії тероризму в Україні. Visegrad. Journal of Human Rights. Vol. 1. 2018. P. 48 – 53.
29. Данько Ю. А., Білоцерківська Н. Г. Тероризм у сучасному суспільстві: основні поняття та характеристики. Сучасне суспільство. 2020, Випуск 2 (21). С. 27 – 37.

30. Двадцять один найбільший теракт XXI століття: як цей світ остаточно збожеволів. URL: <https://chas.news/past/21-naibilshii-terakt-hhi-stolittya-yak-tsei-svit-ostatochnozbozhevoliv> (дата звернення: 17.08.2024)

31. Декларація про заходи ліквідації міжнародного тероризму ООН; Декларація, міжнародний документ від 09.12.1994р. URL: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/995_502 (дата звернення: 20.08.2024).

32. Джафарзаде Дж. Зарубіжний досвід протидії вчиненню групового порушення громадського порядку молодіжними екстремістськими групами. Юридична наука. № 6 (108). 2020. С. 379 – 387.

33. Діордіца І. В. Поняття та зміст кібертероризму. Прикарпатський юридичний вісник. 2016. Вип. 3. С. 61-68.

34. Друг А. Ісламська загроза та ідеологія ІДІЛ. Січовик. 2016. С. 10-16.

35. Дудко В. Ірландська республіканська армія: аналітична доповідь. URL: <https://www.polukr.net/uk/blog/2021/11/irlandzka-respublikanska-armia/> (дата звернення: 02.07.2024).

36. Європейська конвенція про боротьбу з тероризмом від 27.01.1977. URL: http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/994_331 (дата звернення: 20.08.2024).

37. Жайворонок О. І. Міжнародний досвід протидії інформаційному тероризму та його імплементація в Україні. Публічне управління у сфері державної безпеки та митної справи. 2020. №1 (24). С. 91–96.

38. Жаровська Г.П. Організаційні аспекти протидії транснаціональній організованій злочинності в Україні. Актуальні проблеми держави і права. 2014. Вип. 73. С. 475–482.

39. Журавльов В.П. Тероризм : сучасний стан та міжнародний досвід боротьби. Київ: НАВСУ, 2003. 452 с.

40. Завгородній В.А. Правове регулювання взаємодії органів Національної поліції та громадських організацій у протидії корупції: навч. посіб. Дніпро: Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ. Ліра ЛТД, 2016. 168 с.

41. Загуменна Ю. О. Сучасні тренди та концептуальні підходи до розуміння сутності поняття «національна безпека». Вісник Харківського національного університету внутрішніх справ. 2022. №4 (99). С. 34-48.

42. Зверев О., Прихненко М. Загальна характеристика сучасної системи міжнародної безпеки. Вісник студентського наукового товариства Донецького національного університету імені Василя Стуса. Вип. 13. т.2. Вінниця: ДонНУ, 2021. С. 27-32.

43. Канцір В. С. Тероризм у сучасному глобалізаційному просторі: філософсько-правовий вимір. Європейські перспективи. Вип. 6. 2014. С. 180 – 186.

44. Канцір В., Серкевич І. Сучасне розуміння поняття тероризму. Вісник Національного університету «Львівська політехніка». Серія: Юридичні науки. 2017. №865. С. 449-456.

45. Киренко С.Г. Сучасні аспекти протидії терористичній діяльності. *Dictum faktum*. 2022. №2 (12). С. 83-98.

46. Кириченко О. В. Протидія проявам тероризму, сепаратизму, екстремізму та нелегальній міграції в сучасних умовах: стан, проблеми та перспективи: матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Дніпро, 28.10. 2016 р.). Дніпро: Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ. 2016. С. 70 – 78.

47. Кінаш Н. Б. Міжнародна безпека як фактор формування національної безпеки України. Юридичний науковий електронний журнал. 2022. №9. С. 562-564.

48. Кобко Є.В. Проблеми визначення поняття «Національна безпека». Вісник пенітенціарної асоціації України. 2022. №1 (18). С. 62 – 69.

49. Колесник С.П. Зарубіжний досвід правоохоронних органів у разі проведення антитерористичних операцій. Протидія злочинності: проблеми практики та науково-методичне забезпечення. №4. 2019. С. 113 – 117.

50. Конвенція Організації Об'єднаних Націй проти транснаціональної організованої злочинності. Прийнята резолюцією 55/25 Генеральної

Асамблеї від 15 листопада 2000 року. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_789#Text (дата звернення: 09.07.2024).

51. Конституція України: прийнята на п'ятій сесії Верховної Ради України 28 черв. 1996 р. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр> (дата звернення: 22.08.2024).

52. Концепція боротьби з тероризмом: Указ Президента України від 05 березня 2019 р. № 53/2019. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/53/2019> (дата звернення: 20.08.2024).

53. Корж І. Безпека: методологічні підходи до поняття. JURNALUL JURIDIC NAȚIONAL: TEORIE ȘI PRACTICĂ. 2019. С. 68–72.

54. Корж І. Ф. Державна безпека: методологічні підходи до системи складових поняття. Правова інформатика. 2012. №4 (36). С. 69–75.

55. Крижна В.В. Актуальні питання протидії тероризму в Україні та світі. Актуальні питання виявлення та розкриття злочинів Національною поліцією: вітчизняний та зарубіжний досвід: матеріали Міжнар. наук.-практ. круглого столу. Київ: Нац. акад. внутр. справ, 2020. С. 98 – 102.

56. Кримінальний кодекс України від 5 квітня 2001 року // Відомості Верховної Ради України. 2001. №25–26. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/2341-14> (дата звернення: 20.08.2024).

57. Кубальський В.Н. Кримінально-правові проблеми протидії тероризму в Україні: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук : спец. 12.00.08 «Кримінальне право та кримінологія; кримінально-виконавче право». Київ, 2007. С.20.

58. Купчанко В. «Нація»: історія значень. Науковий вісник «Демократичне врядування». 2008. Вип. 2. URL: <https://science.lpnu.ua/sites/default/files/journal-paper/2022/jan/26484/kupchanko.pdf> (дата звернення: 12.06.2024).

59. Кучерук М.М. Протидія тероризму в рамках сучасного міжнародного права. Дис.. на здоб. наукового ступеня к. ю. н.. Київ. Інститут законодавства Верховної Ради України. 2017. 183 с.

60. Кушнір Ю. Окремі практики боротьби з тероризмом держав-членів Європейського Союзу. Актуальні проблеми міжнародних відносин та зовнішньої політики. Матеріали V Всеукраїнської науково-практичної конференції. Львів: НУ ЛП, 2018. С. 66 – 69.

61. Лавніченко О. В, Годлевський С. О. Роль полку (бригади) оперативного призначення Національної гвардії України у спеціальній операції у ході збройного конфлікту всередині держави. Честь і закон. 2017. №1. С. 64 – 68.

62. Лисак С.П. Джерела, форми та канали фінансування тероризму: сучасні завдання державного управління щодо запобігання та протидії. Державне управління: удосконалення та розвиток. 2019. №9. URL: http://www.dy.nayka.com.ua/pdf/9_2019/77.pdf (дата звернення: 17.08.2024).

63. Ліпкан В. А. Безпекознавство: Навчальний посібник. Київ: Вид-во Європейського університету, 2003. 207 с.

64. Ліпкан В.А. Боротьба з тероризмом: у визначеннях та поняттях : словник. Київ : Магістр ХХІ сторіччя, 2009. 162 с.

65. Матусевич А. В., Оборська С. В. Вплив руху «Талібан» на соціокультурні процеси в Афганістані у 1996-2021 рр. Трансформаційні процеси соціальної культури в Україні. Матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції. Київ: 2022. С. 217-221.

66. Машков О. А., Мамчур Ю. В. Загроза національної безпеки: аерокосмічний тероризм, як новий виклик безпеці суспільства. Науковий часопис Академії національної безпеки. Вип. 2. С. 8-28.

67. Міжнародна конвенція про боротьбу з бомбовим тероризмом від 29.11.2001. URL: http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_374 (дата звернення: 20.08.2024).

68. Міжнародна конвенція про боротьбу з фінансуванням тероризму від 09.12.1999 р. URL : http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/995_518.

69. Мокляк В. В. Сучасний тероризм як соціальне явище: сутність та форми прояву. Проблеми законності. 2016. Вип. 135. С. 147-156.

70. Назарова А. І. Теоретичні питання забезпечення міжнародної безпеки. Молодий вчений. 2014. №4. С. 859-861.

71. Напади 11 вересня у США: що сталося у цей день. URL: <https://www.bbc.com/ukrainian/features-58463114> (дата звернення: 10.08.2024).

72. Національна стратегія розвитку “Україна-2015”. Громад.-політ. об'єднання “Укр. Форум”. Київ, 2008. 73 с.

73. Новоскольцев Г.Б. Тероризм як глобальна проблема сучасності. Вісник Дніпропетровського університету. Серія: Філософія. Соціологія. Політологія. Вип. 2. 2016. С. 43-52.

74. Озерчук І.М. Проблеми забезпечення кіберпростору від діяльності терористичних організацій. Інформація і право. №4 (39). 2021. С. 148-154.

75. Павленко С. О. Релігійний тероризм як загроза світовій безпеці: шляхи та способи подолання. Молодий вчений. Вип. 11. 2017. С. 966-971.

76. Пасічник В. М. Філософська категорія безпеки як основа нової парадигми державного управління національною безпекою. Демократичне врядування. 2011. Вип. 7. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/DeVr_2011_7_7 (дата звернення: 12.06.2024).

77. Петрук Н. Ісламська Держава як новий прояв радикального тероризму. Diss. Тернопіль. Вектор. 2017. С. 119-122.

78. Пилипчук В. Г. Еволюція наукових поглядів стосовно поняття «державна безпека». Стратегічна панорама. 2006. №2. С. 17–20.

79. План заходів з реалізації Концепції боротьби з тероризмом, затверджений розпорядженням Кабінету Міністрів України від 5 січня 2021 р. № 7-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/7-2021-p#Text> (дата звернення: 21.08.2024).

80. Положення про Антитерористичний центр та його координаційні групи при регіональних органах Служби безпеки України, затверджене Указом Президента України від 14 квітня 1999 р. №379/99. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/379/99> (дата звернення: 20.08.2024).

81. Положення про єдину державну систему запобігання, реагування та припинення терористичних актів і мінімізації їхніх наслідків, затверджене постановою Кабінету Міністрів України від 18 лютого 2016 р. №92. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/92-2016-%D0%BF>

(дата звернення: 21.08.2024).

82. Про боротьбу з тероризмом: Закону України від 20 березня 2003 року №638-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/638-15#Text>

(дата звернення: 09.07.2024).

83. Про національну безпеку України. Закон України від 21.06.2018 №2469-VIII URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2469-19/conv#Text>

(дата звернення: 13.06.2024).

84. Про Національну гвардію України: Закон України від 13 березня 2014 року № 876-VII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/876-18#Text>

(дата звернення: 22.08.2024).

85. Птахіна О. Міжнародна безпека: сутність та пріоритети. Україна в умовах трансформації міжнародної системи безпеки. Матеріали міжнародної науково-практичної конференції. Львів. 2019. С. 120 – 123.

86. Резнікова О. О., Місюра А. О., Дрьомов С. В., Войтовський К. Є. Актуальні питання протидії тероризму у світі та в Україні: аналіт. доповідь / за заг. ред. О. О. Резнікової. Київ: НІСД, 2017. 60 с.

87. Резнікова О. О., Цюкало В. Ю. Концептуальні засади розвитку системи забезпечення національної безпеки України: аналіт. доп. Київ: НІСД, 2015. 58 с.

88. Резнікова О.О. Актуальні питання протидії тероризму у світі та в Україні: аналіт. доповідь. Київ: НІСД, 2017. 102 с.

89. Резолюція 2322 (2016), прийнята Радою Безпеки Організації Об'єднаних Націй на її 7831-му засіданні від 12.12.2016 №2322. URL: https://ips.ligazakon.net/document/view/MU16120?an=2&ed=2016_12_12

(дата звернення: 12.08.2024).

90. Рисін В. В., Степанова А. В. Інструменти протидії фінансуванню тероризму з використанням фінансових установ. економічна наука. Економіка та держава. Економічна наука. 2020. №6. С. 80–86.

91. Русанова Є. О. Ідеологічна орієнтація “Хезболла”. Дебют: Збірник тез доповідей студентів історичного факультету МДУ за результатами участі у Декаді студентської науки 2023. Київ. 2023. С. 43 – 46.

92. Савченко О. В. Взаємозв’язок міжнародної та національної безпеки. Міжнародна та національна безпека: теоретичні і прикладні аспекти. Матеріали III Міжнар. наук.-практ. конф. Дніпро: ДДУВС, 2019. С. 185-187.

93. Сауляк Т. А. Поняття безпеки в міжнародно-політичному дискурсі. Проблеми підвищення ефективності інфраструктури: зб. наук. праць. Київ: НАУ, 2011. Вип. №29. URL: <https://jrnl.nau.edu.ua/index.php/PPEI/article/view/287/0> (дата звернення: 14.06.2024).

94. Серкевич І.Р. Визначення поняття тероризм та його генезис. Часопис Київського інституту права. 2011. Вип. 4. С. 331 – 334.

95. Смолянчук В. Національна безпека незалежної України: осягнення сутності. Основи національної безпеки. політичні дослідження. №1. 2021. С.

96. Стороженко О.О. Головні аспекти кримінально-правової характеристики тероризму. Topical issues of law: theory and practice №31, 2016. С. 315 – 323.

97. Ступник Я. В. Координація діяльності правоохоронних органів у сфері протидії наркозлочинності. Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Право. 2021. Вип. 64. С. 322-327.

98. Судак І. І., Коцюрuba К. О. Еволюція безпекових орієнтирів Євroatлантичної спільноти в нових геополітичних умовах. Проблеми міжнародних відносин: зб. наук. праць. Київ: КиМУ, 2011. Вип. 3. С. 313-324.

99. США провели успішну антитерористичну операцію: ліквідовано лідера «АльКаїди» – ЗМІ. URL: <https://tsn.ua/svit/ssha-proveli-uspishnu->

antiteroristichnu-operaciyu-likvidovano-lidera-al-kayidi-zmi-2124517.html

(дата звернення: 14.08.2024).

100. Терлюк І. Феномен нації у науковому дискурсі: до методології проблеми історичної спадкоємності нації та держави. Вісник Національного університету «Львівська політехніка». Серія: Юридичні науки. Львів: Видавництво Львівської політехніки, 2018. №906 (20). С. 48–53.

101. Тимків Я. Теорія і практика сучасної європейської політики безпеки: приклад Польщі. Львів: Видавництво Львівської політехніки, 2011. 224 с.

102. Тихий В. П. Безпека людини: поняття, правове забезпечення, значення, види. Вісник Національної академії правових наук України. 2016. №2. С. 31–46.

103. Тітко Е.В. Національна та міжнародна безпека в контексті захисту прав людини в умовах сьогодення. Філософські та методологічні проблеми права. 2016. №2 (12). С. 126 – 138.

104. Ткач В. Ф. Специфіка та проблеми класифікації тероризму. Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова. Серія 22: Політичні науки та методика викладання соціально-політичних дисциплін. 2013. Вип. 10. С. 28-36.

105. Требіна М. П., Герасіна Л. М. Політологічний енциклопедичний словник. Харків: Право, 2015. 816 с.

106. Трушкіна Т. Концептуальні підходи до визначення поняття міжнародна безпека. Věda a perspektivy №4 (23). 2023. С. 31 – 51.

107. Федоренко О. А. Міжнародне співробітництво з протидії терористичній діяльності як злочину проти громадської безпеки. Кримінально-правові та кримінологічні засоби протидії злочинам проти громадської безпеки та публічного порядку. Харків: ХНУВС, 2019. С. 199-200.

108. Хавронюк М.І. Тероризм. Юридична енциклопедія. Київ: Укр. енцикл., 1998. Т. 6: Т-Я. 2004. С. 47 – 50.

109. Шамраєва В. М. Основні теоретичні підходи до дослідження еволюції концепту міжнародна безпека. Вісник ХНУ імені В. Н. Каразіна. Сер.: Міжнародні відносини. Економіка. Країнознавство. Туризм. 2018. Вип. 8. С. 88-94.

110. Шанда А.С. Види тероризму та його вражаючі фактори. <http://dspace.pnpu.edu.ua/bitstream/123456789/14355/1/32.pdf>
(дата звернення: 03.08.2024).

111. Янчук А. О. Особливості вдосконалення нормативно-правового забезпечення державної безпеки України в сучасних умовах. Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ. Серія «Юридична». 2016. Вип. 1. С. 342 – 355.

112. Ярова Л.В. Сучасне тлумачення поняття «тероризм». Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Сер.: Філологія. 2018 №32, том 3. С. 149 – 151.

113. Brown H. Thinking About National Security: Defense and Foreign Policy in a Dangerous World. Colorado, 1983. 288 p.

114. Dictionnaire Diplomatique (4th ed.) Published under the direction of M. A.-F. Frangulis. Paris: Académie Diplomatique Internationale, 1948. 1215 p.

115. Falk R. Revolutionaries and Functionaries. The Dual Face of Terrorism. N.Y., 1988. 222 p.

116. Ganor B. Defining Terrorism: Is One Mans Terrorist Another Mans Freedom Fighter? Jerusalem, Israel: The International Polisy Instutute for Counter-Terrorism, The Interdisciplinary Center, Herzliya, Israel. 2002. P. 9 –10

117. Hoffman B. Inside Terrorism (Columbia Studies in Terrorism and Irregular Warfare). 3rd Edition. 2017. 770 p.

118. Institute for Economics & Peace. Global Terrorism Index 2023: Measuring the Impact of Terrorism, Sydney, March 2023. URL: <https://reliefweb.int/report/world/global-terrorism-index-2023>
(дата звернення: 07.06.2024).

119. Kolesnik S. Legal provision of prevention of terrorism by national. European Reforms Bulletin: international scientific peer-reviewed journal: Grand Duchy of Luxembourg. 2019. No. 3. P. 28-32.

120. Rached A. Open Briefing of the Counter-Terrorism Committee on Denying Safe Haven to Those who Finance, Plan, Support, or Commit Terrorist Acts, or Provide Safe Havens, and Preventing Terrorists from Abusing the Asylum System, in Conformity with International Law. INTERPOL Counter-Terrorism Directorate. 5 April 2017. P. 4-12.

121. Strengthening measures to counter money laundering and financing of terrorism in Ukraine. PGG II Ukraine. 2019. Council of Europe. URL: <https://www.coe.int/en/web/corruption/completed-projects/pgg-ii-ukraine> (дата звернення: 20.08.2024).

122. U.S. Department of State, Office of the Ambassador at Large for Counter-Terrorism, Patterns of Global Terrorism. Wash., 1988. P. 19-20.

123. Vertigans S. Terrorism and Societies by Stephen Vertigans. London: Ashgate Publishing, Ltd., 2013, 206 p.